M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref. / Ser. 619

Title: Magha Mahatmya (Vayu Purana)

619

619

माघमाहात्म्यम् (वायुपुराणे)

Māgha Māhātmyam from Vayu Purāṇa	Title
	Author
	Editor
	Year, Vols.
	Publisher
619	Remarks

श्रीगणेशायनमः श्रीवेदव्यासायनमः अविघ्नमस्तु मूकंकरोतिवाचालंपंगुंलंघयतेगिरिं यत्कृपातमहंवंदेपरमानंदमाध
वं नारदउवाच कर्मणाभ्राम्यमाणानां जंतूनांपापकारिणां ममार्गिकुर्वमानानां कागतिःकमलोद्भव कस्त्वामिच्छतियःमृत्यु
३ नेच्छतिसुखकारणां नच्छातिदुःखलेशंचतथापितामनतयतः अतस्माधर्मविमुखाविषयासक्तचेतसः तेषांमुक्तिःकथंब्रह्मन्नस्मिमातिधे
न॰ मैकिंथंभवेत् कृपाविष्टेनचित्तेनरानेताननुद्धरम् धर्मात्पतितचमाविष्णुभक्तिविवर्जिता विक्रमादातुकामानेबालानामातुराय
था निवर्तयितातुरुचिं जनयतिफलेयथा तथाभगवतालोकमाधवममहरिणः निवर्तयित्वाबोधनविषयान्नलनिष्ठाः जंतून्
धर्मफलंतेषांदर्शयतिहितेच्छया पितरमातरोज्ञानंशास्ताःसाधवानृणां वेमादिवक्ताधर्माणांत्वमर्ववेत्सितत्वतः कर्मपाके
नकालुष्यमनमोगछतिद्रुतं धर्मास्तुबहवःसंतिश्रुतिस्मृत्युदिताअपि तधर्माःकष्टसाध्याहितेषांदोषिमुखानराः यद्धर्मे
कस्वोयासंसर्वबंधविमोचनं यत्कृतेतोषितिममन्नबंधाजायतेभूद्धामाविनीमांकिंच भक्तिर्हरेमत्स्वभुक्तेषुमैत्र्यंतदेवतेषांहितकां
क्ष्यादेव इतितद्वचनंश्रुत्वाब्रह्मलोकपितामहः कृपाहृष्टमनानांतानारदंवाक्यमब्रवीत् ब्रह्मोवाच त्वमेवनूनंवत्सभूरिभागो
निमित्तबंधुर्भुविमानवानां त्वमग्रणीर्धर्मभृतांनृपाणांदयापराभागवताहिलोके किंवर्णयामिममहामाप्यमहंनहास्तोकेवाहशो
भागवतस्तेनूभवेः नलयथाथाःस्वत्वपुण्यशीलाःयेषांकृताभागवताहितलोके हितेच्छयानुमंदानाकृतःप्रश्नस्त्वयामुने मनोषय
त्रिलोकाश्च संतापयतिमेमनः पुनातिगात्रमपम्‌वाक्यंत्वयाश्रयः यत्कारस्तकंभ्रोतन् माघमासपुरुषान्मुने प्रणम्यविष्णुंपुरु
षंपुरातनंनिरामयंनिर्गुणमादितीयं वक्ष्यामिगायंमहत्भूमानयावहंधर्मंतपाश्वमघौघमर्दनं सर्वेषामेवधर्माणांस्नानंनोघ
विदुर्बुधाः विनास्नानंकृतंकर्मवागजम्भृतकाविस्यवत् तथापिप्रातर्यःस्नायात्विष्णुधर्मपरायणः ततस्मिन्नृपापलेशोस्ति कृत

माघ· ध्येमकृतं यथा शोधं स्नानं द्वयं माता पितरौ सर्वकर्मणां प्रातःस्नानेन वनात् कस्क कुर्यान्मासत्रयं बुधः तुलामेषे दिनकरे मकरस्थे च भास्करे
१ ८ स्वातिकेषु गोकुले स्नानं कुर्यात्प्रातःस्नानमतंद्रितः न कुर्वंति पुरुषा लोके प्रातःस्नानं नराधमाः रौरवं नरकं यांति यावदिंद्राश्चतुर्दश मासे २
कार्तिकः सर्वमासेभ्यः महत्त्वं हि फलदो विदुः तस्माद्दशगुणो माघ इति प्राह जनार्दनः न माघमासात्परमोस्ति धर्मः संसारदुःखावि-
वर्तितुं कलौ यथा कालो विष्णुकथापराणि स्मथैव स्नानं मकरोदये गंगा पापानि विलयं यांति तमांसीव भगोदये समागच्छंति पुरुषे ति
यथा गुरुस्कंधोदये जन्मकोटिसहस्रेषु यत्पापं समुपार्जितं तत्पापं सकलं घोरं माघस्नानेन नश्यति न माघस्नानोदपरोस्ति लो-
के माघस्नानादपरा परा गतिः न माघस्नानोदपरोस्ति धर्मो न माघस्नानादपरं परायणं अकृत्वा माघमासे तु प्रातःस्नानं नरा-
धमः पैशाचीं योनिमासाद्य विष्ठायां जायते कृमिः न पापलेशो न च कर्मबंधः पुनर्भवो वा मनुजेषु नोदं येन कृतं माघे मकरस्थे भा-
नो· नौ नद्यां जले स्नानमभूदिनार्के गंगाद्याः सरितः सर्वा देवखातानि यानि च पुष्करिण्यो ह्रदा वाप्यो ये चान्ये च जलाशयाः संनिधा-
नं प्रकुर्वंति उडकालात्रयेन्मुने प्रातःस्नाने माघमासि मकरस्थे दिवाकरे तस्माद्यदि ह उक्के स्नानमुत्सृज्य किल्बिषैः ब्रह्मघ्नो ८
मद्यपश्चापि तद्वद्गोघ्नो भ्रूणहा तथा स्त्रीघ्नः करापमित्रघ्नः स्तेयी गुरुतल्पगः अभक्ष्यभक्षणं क्रूरं सदा पैशुन्यवादिनं अध-
र्मनिरतं दांभिकं तथैवानृतभाषिणं परस्वहरकं देवगुरुद्रव्यापहारिणं निंदकं साधुवृत्तानां तथैवोन्मार्गवर्तिनां हेतुवादरतां
श्रुतकर्मणां निंदिता श्रयं अयाज्ययाजकं विप्रं तथा दुष्प्रतिग्रह परदाररतं मूढं परद्रव्यापहारिणं निंदकं साधुवृत्ता-

थ नां तथैवोन्मार्गवर्तिनं हेतुवादरतं श्रुतकर्मणां निंदिता श्रयं वृथापादपछेत्तारं वर्णसंकरकारकं गृहेष्वग्निप्रदातारं विष
कर्मप्रयोगिनं पंक्तिभेदं प्रकुर्वाणं दंपत्योर्विरहावहं एवमादीनि पापानि कुर्वाणः पापिनारद स्नानस्नानात्पुनंति माघा
गर्जेति जाड्ठोति किं वदन्मुच्युदितेभानोर्रटंश्चापि दिवानिशं अत्युग्रपापिनं वापि प्रातःस्नानात्पुनीमहे तिस्रः कोट्योर्ध सु३
कोटिश्च तीर्थानि भुवनत्रये निराश्य माघमासे तु प्रातः प्रातर्जलाश्रये अस्मान् पापि नेष्टं द्रष्टा पदंत्वाव्रजंति च अस्नातो माघमा-
सेतु प्रातर्नाडीचतुष्टये नरस्त्रांडाकता याति नारी च विधवा भवेत् सत्यं कुर्वीणानि पुण्यानि नारायणपराङ्मुखैः पुनंति हि दे वै षे
सत्यं सत्यं मयोदितं अनेकजन्मानुगतं महातदुःखं समूलघातं बधमुग्रं स्नानेन खाव भुदिते नाराणां निवर्तते यान्त्याशिषः सर्वाः हिमे स
यसंचरश्यति मनोऽभिचिरं च पुंसो धीकहरितत्सुखेषु जायते निरुपमं भाग्यमलक्ष्म्यमायुर्माघे बहिःस्नानपरस्य जायते माघस्नान
स्य माहात्म्यं वाच्यमानं हि दुर्जनैः न शृण्वंति विमूढात्मास्तस्मात्कोन्यः परात्परः यथा गंगा नदीनां तु देवानां च यथा हरिः द्विजानां च यथा
श्वत्थः पशूनां गौर्यथा मुने तथैव माघमासोपि मासानामुत्तमोत्तमः वेदानां तु यथा साम मंत्राणां प्रणवो यथा मासानां प्रवरो मासो मा-
घमासस्तु दाहृतः यथा हीनां तु गरुडो रोगाणामौषधं यथा पर्वतानां यथा वज्रं मातंगानां यथांकुशः हिमानां तु यथा वह्निः कौशिकानां
यथा रविः पापानां विष्णुनामैव दैत्यानां केशवो यथा तथा मनुष्यबंधनां माघमासो निवर्तकः नसूर्योग्रहास्यैनं न पिशाचा न चोरगाः माघ
स्नानरतं जंतुं न स्पृशंति कदाचन लिखितानि च पापानि ब्रह्मा नियमसौशासने परिमार्जयति क्षिप्रं चित्रगुप्तो यमाज्ञया माघस्नानं कृतं

वध उंतुलानेनसत्वरं तेनपापानिनश्यंति तस्मान्माघेष्वशासनं यमआज्ञापयत्वेवं चित्रगुप्तमतंद्रितः संगादैवात्तथाभावाद्वामाघस्नानं
करिष्यति तदस्माकमवस्थानंकुत्रस्यात्स्थिरहोनरः शतगर्जंतिपापानि हत्यादीनिमहांत्यपि श्रुत्वोषसिस्नानमनन्यमानसोमाघेतुमा
सेमकरेदिवाकरे भक्त्यासमभ्यर्च्यतथैवमाधवंमातुःस्तनंनैवपुनःपिबेत् संसारसर्पदष्टानां जंतूनामविवेकिनां तस्यापंनाशम्
याति माघस्नानेननारद माघस्नानंकरिष्यामीत्येवंसंकल्प्यतोमुने प्रवसंचितपापानि वध्यंते ह्रासयत्नतः बहिर्गमनमात्रेणविद्रव
तोदिशोदिश ब्राह्मणक्षत्रियोवापि वैश्यःशूद्रस्तथैववासती प्रात[illegible]माघे मविहिस्नानंकुर्यादितिश्रुतीरितं ब्रह्मचारीगृहस्थोवावनस्थो
यतिरेवच प्रातःप्रातःपुनःस्नायान्माघमास्यदितेरवौ अस्माचाचार्यादवाच्यमाघमासोगतोयदि श्वानयोनिशतंप्राप्य विष्ठायांजा य
यतेकृमिः तस्मात्स्नानंप्रकुर्वीतमाघेमासिद्विजोत्तम अयंहिपरमोधर्मःसंसारोत्तारकारणं नमाघमासात्परमोहिवंधूर्नमा
८ घमासात्परमःसखास्ति नमाघमासादपरंतपोस्ति नमाघमासात्परःक्रतुर्वा इतिश्रीवायुपुराणेब्रह्मनारदसंवादेमाघमाहा २
त्म्येप्रथमोध्यायः ब्रह्मोवाच माघमासविधिंवक्ष्येशृणुनारदसादरं यच्छ्रुत्वासादरंभूयोनमर्त्योजायतेभुवि पुण्यमासस्यसिते
शम्यां पक्षेदशम्यांप्रारभेद्व्रती माघमासदशम्यांतुव्रतमेतत्समापयेत् पौर्णमावास्यमारभ्यपौर्णमास्यांसमापयेत् मकरंवासमारभ्यकुं
भेवातुसमापयेत् दशम्यांवेदशम्यांतु समासःपुण्यकर्मणि पौर्णमादिर्यदाकानां पितॄणांसंक्रमादितः एतेषत्र्यतमंपक्षं

समारभ्यव्रतंचरेत् माघस्नानंकरिष्यामिमकरस्थेदिवाकरे आसमाप्तिंमहादेवनिर्विघ्नंकुरुमाधव इतिसंकल्प्यपर्वेषु कुर्यात्स्ना
नंअनंतरं अरुणोदयवेलायांसमुत्थायद्विजोत्तम कृत्वाबहिस्थलेदूरेमलमूत्रविसर्जनं नगोष्ठेवशुभेदेशेनवनेकेवलस्थले नवल्मी
केनोपकूपेनछायायांनचपद्धतौ नदीतीरेमकर्तव्यमलमूत्रविसर्जनं यानघांवानदीतीरेमलमूत्रविसर्जनं कुर्याद्यदिविमूढात्मारौरवेन
रकंव्रजेत् तस्माद्दूरेतुकर्तव्यंपात्रस्थेनैववारिणा नदीजलेनयःकुर्यात्शौचकर्मद्विजाधमः विष्ठाकूपेपतत्याशुस्वर्गस्थैःपितृभिःसह
कूपकुल्यातटाकादिजलैःशौचंकरोतियः कल्पकोटिशतैर्वापिनरकान्नोनिवर्तते तस्मात्कमंडलुजलंमत्यजेत्तु कदाचन मृदाशौचंतुक
र्तव्यंयथागंधक्षयोभवेत् मूत्रोत्सर्गविधिस्त्वेषगृहस्थानांविधिस्मृतः एतस्माद्द्विगुणंप्रोक्तंवर्णिनांवनवासिनां त्रिगुणंप्रोक्तं
यतीनांचचतुर्गुणं गंधक्षयकरंशौचंस्त्रीशूद्राणांविधिस्मृतः क वल्मीकेमूषकोत्खातेसेतौमार्गव्रजेगृहे अश्वत्थेवावशिष्टंच
वर्जयेन्मृत्तिकांबुधः नान्यत्रमृदमादायकुर्याच्छौचंक्षमादिषु आपकौष्ठकरात्द्वारांमृत्तिकांतुसमाहरेत् पादौप्रक्षाल्यविप्रेंद्र
तथावतमाचरेत् प्रतिपद्दर्शपर्वषष्ठीषुनवम्याद्वादशीदिने दंतानांकाष्ठसंयोगाद्दहत्यासप्तमंकुलं अनिषिद्धदिनेयस्तुघर्षतेदं
तधावनं मुक्त्वातुयातुनांघोरांदारिद्र्यंभुविजायते तृणपर्णैःसदाकुर्यात् दमावस्यादशीविनागंडूषमथवा[illegible]त् द्वादशवारंशपो कुर्या
तम संकल्पाविनिनाप्रश्वात्सर्वासांजलमाविशेत् समस्तजगदाधारशंखचक्रगदाधर देवदेहिममा[illegible]नुज्ञांयुष्मत्तीर्थनिषेवणे
यत्नकांग्रसमुद्भूतागंगात्रैलोक्यपावनी यत्पादेसर्वतीर्थानिमाधवंतंनमाम्यहं याश्चोतीर्थपदाश्चुत्थ्वाविष्णुश्चित्स्वरूपिणीरंज
नः सएवद्रवरूपेणवसत्येवजलाशये गंगाद्याःसरितः यस्मिन्कस्मिन्जलाशये सस्मरेत्स्नानकालेतुसद्यःसन्निहितास्तदा
सर्वा

गंदिनीनंदिनीसीता मालती च महापहा विष्णुपदाब्जसंभूता गंगा त्रिपथगामिनी भागीरथी भोगवती जाह्नवी त्रिदशेश्वरी द्वादशैता
नि नामानि स्नानकाले सदा पठेत् यत्र कुत्र पयस्येवं नित्यं तत्र सन्निहिता तु सा याः प्रवक्ष्यति मंत्रेणानेन मेऽद्य ततः नदीं सा प्रार्थयित्वैवं देवा
देवायार्घ्यं निवेदयेत् नमः कमलनाभाय नमस्ते जलशायिने नमस्तेऽस्तु हृषीकेश गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते माघे मासि महादेव व्रतस्थोऽहं जगत्
ते गृहाणार्घ्यं मया दत्तं माधवाय प्रसीद मे विष्णुपादाब्जसंभूते गंगे त्रिपथगामिनी गृहाणार्घ्यं मया दत्तं ज्लकेन सहिता भव वृद्धगं
गे महापुण्ये गौतमस्याघनाशिनि गोदावरि गृहाणार्घ्यं त्र्यंबककुंडरोद्भवे कलिंदशैलतनये पृथक्सागरगामिनी गृहाणार्घ्यं
मया दत्तं यमुने फलदा भव देवीमानससंभूते सरस्वत्यघनाशिनि गृहाणार्घ्यं मया दत्तं पृथक्सागरगामिनी अन्यान्या नदीः समुद्
रस्य दद्यादर्घ्यं यथाविधि पृथक्सागरगामिन्यो नद्यः स्नानपरो नरः विना गोदां विना गंगां नदीमन्यां न कीर्तयेत् त्रीन्निमज्य च पश्चात्तु भू
त्तिकास्नानमाचरेत् तथामलकपिष्टेन गोमयेन समाचरेत् पितृन्गुरून्समुद्दिश्य पृथक्स्नानमाचरेत् ततोऽघमर्षणं स्नानं कुर्यान्
त्रैस्तोनितः जलांस्यश्चादु निक्षिप्य तर्पयेद्देवतानृषीन् पितृन्शिखावास्तथा स्कंधदक्षिणं तु च्युतं ततः शिखोदकं प्रपतितं पिबंति पित ३
रोखिलाः पुरा गरुडभीतस्कंधस्थः शिखावासकः विक्षेपातविलोनातान् ज्ञात्वा शशाप सः ब्राह्मणानां विशिष्टानां स्कंधात्काय शीद्रः गरुडः
नेभ्यवेत् ब्राह्मणानां शिखोत्स्पृष्टजलं द्वारेण सास्कंधा भूमौ पतति सर्वंति पितरास्कृतालयाः द्विजानां क्षिप्य पक्षिंद्रानं जयाहाशि
न्य ।स्कंधां द्विजाग्रे पक्षगरुडो किराको चाक्षिपत्स्कंधा वः शिखास्वक्षितपातु नैतिलाभा जो द्विजभाः तस्मिन्परपक्षे तु पितरो द्विजपश्चगाः

श्रुत्वा तस्मान्द्विजान्नत्वा तिसत्यव्रतेति मोब्रवीत् आसीति पितरः प्रोचुस्ततः तुष्टा वरं ददौ शिखासंस्थाभूः पतिता पित्राहारो भविष्यति इत्येवं वरं
तेभ्यो गरुडो दत्त्वा लोकान्वनः विप्रानुसशापरावेण परामृत्यास्तु निष्कृतिः जातपीयूषसंसर्गे तस्याश्चेनृतभाषिणा नैकमत्यभवे कापीत्यै ह्रो
त्का मांतरधीयात् तस्मात्कोटकदशा पितृभ्यः स्तोष्ट कारणं तएव पितरो लोके भूमिरेखाः प्रकीर्तिताः पश्चाद्वस्त्रं परीधाय पीजो
पित्राद्वस्त्रमत्र क वासमपकोष्ठे निक्षिप्य सच्चवा गांधच्य वारिणा भूमौ निक्षिप्य पश्चात्तु मंत्रराजेन प्रोक्षयेत् धृत्वा द्वादशपुंड्राणि संध्याक द्रो
र्मसमाचरेत् प्रातर्होमं तथा कृत्वा देवर्षिपितृतर्पणं माघमासप्रियं देवं शंखचक्रगदाधरं प्रसन्नास्मितं शांतं माधवं पूजयेत्तथा गंधैः
पुष्पैश्च नैवेद्यैर्धूपदीपैर्मनोहरैः अपुष्पैः पूजयेद्यस्तु माधवं माघवल्लभं कुकलाशो भवेत्तस्य पुण्यं तस्य विनश्यति पुष्पेणार्केण ना
र्चयेत्तु माधवं पूजयेद्यदि कुकलासिसमायुक्तो मातृतो विष्णुमंदिरे मोल्यादीनियपुष्पाद्यस्त्रीशूद्रो घौषे द्विजोत्तम ब्राह्मणैः कारयेत्
सुपूजा यस्मात्सुरथ्यं हरः प्रियं माधव तुलसीपुष्पैः मकरस्थे दिवाकरे समभ्यर्च्य देवेशं न पुनर्जायते भुवि यः पूजां तु कसील्नाम सी
धव मकरस्थे कुर्याद्यदि विमूढात्मा हृदिशाल्यमार्पितं माधवं तुलसीहीना पूजा कृता तु द्विजोत्तम कुलानि पातयेत्सप्त नरके रौधिकोद
के यो दद्यात्तुलसीपुष्पं पादयोश्च कृपाणिनः कुलकोटिसमायुक्तो विष्णुलोके महीयते यो दद्यात्तुलसीगंधमपि सर्षपमात्रकं को पेपमा
टिजन्मकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति तुलसीचंदनोन्मिश्रं योगं धरे स्वर्पयेत् कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च वैकुं
ठे मोदते नित्यं दशपूर्वैर्दशापरैः पुस्तकस्याः पुष्पशतं विष्णवे परमात्मने समर्पयति तत्पुण्यं कुर्वतां शतैरपि पितृन्गुरून्समुद्दि
श्य तुलसी विष्णवेर्पिता ब्रह्महत्याकोटिशतान् अगम्यानां सहस्रक अमितः कोटिपापानि दहत्यग्निरिवेंधनं यः पूजयति देवेश
कमलैः कमलेक्षणं तस्य पुण्यफलं वक्तुं कः शक्तो दिवि वा भुवि कमलैः पूजितो विष्णुः कमला वसते गृहे फलंति कामाः सर्वेपि

माघ
४

मैवदुःखं प्रजायते द्वात्रिंशदपराधानां क्षमते पुरुषोत्तमः अर्चितो तुलसीपुष्पैर्भावोध भक्तवत्सलः अपराधसहस्रं वा सहते नात्र संशयः यः
शुक्लां तुलसीपुष्पैः पूजयेद्विष्णोर्महात्मनः स्वर्णभद्रशतेनैव पूजितो माधवोऽव्ययः जातीपुष्पं तु यो दद्यान्माघे विष्णोर्महात्मनः जन्मकोटिसहस्रेषु स्वर्गमाप्नोति
द्वीपे वत्सर: वैधयत्रत्र वान्नोति गौरीं जन्म शतस्वपि नारी वा पुरुषो वापि माघे पुष्पसुगंधिनं दत्वा चैकं महाविष्णोर्ब्रह्महत्यां व्यपोहति
अगाधं प्रजयेद्यस्तु माघे माधवमव्ययं नाटकीयान्तनां मुक्ताविद्रुमहो भवेद्ध्रुवं यो दद्याद्गुग्गुलं धूपं माधवाय महात्मने सभित्वा मंडलं सौरं विष्णोः
सायुज्यमाप्नुयात् धूपहीनां सपर्यां तु यः कुर्यात्परमात्मने विष्ठां कृमिवमाप्नोति जन्मकोटिशतेष्वपि दशांगगुग्गुलं धूपं समर्पयति विष्णवे
नतस्य तैसे हेर्ने निर्दयावीज्ञायते कुले स्वयं मोक्षमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा घंटानादं तु यः कुर्यात् पूजाकाले महात्मनः स्त्रीगाना
देवगणैः विष्णुलोके महीयते घंटानादविहीना तु यः कुर्याद्देवतार्चनं स भुक्त्वा नरकान्घोरान्मूकोवा बधिरो भवेत् दीपदानं तु यः
६ कुर्यात् देवाय परमात्मने अज्ञानाधतमोभिर्वा सा सा सक्ष्यति तत्परं श्रूयतां परमगाथेयं दीपदाने मुनीश्वर यः कोवास्मात्कुले जातो
माघमासे महरः पुनः दद्यात्‌दीपं क्षणं वापि स नः संतारयिष्यति दीपाय वर्त्तितैलं वा पात्रं यो वा ददाति च नारी वा पुरुषः कर्मक्लेशमात्रं नो वि
धत्ते तेऽकपात्रं तथा वर्त्तिं न ददाति स शक्तितः स जायते धो भवेन्नूनं भुक्त्वा संयातनां ततो अत्रैव सर्वथा कुर्यात् परदीपप्रबोधनं विदधा ४
ति हरेः श्रद्धां विना नैवेद्यमल्पधीः कुंभीपाके महाघोरे पच्यते नरकाग्निना अन्नं बहुगुणं भक्ष्यं फलं नानाविधं शुभं निवेदयति विष्णवे ब्रह्मलो
कं प्रयाति स कल्पानि लोके वा नास्ति संसारे यः कुर्याद्देवतार्चनं तत्स्याय स महाघोरयम पात्यति स्तवं स्तोत्रपाठविहीनं तु निर्माल्यस्य विसर्ज
पापात्माश नं स हरेर्मन्त्रसाराह नात्र कार्या विचारणा नीराजयति यो विष्णुं माधवं कमलेक्षणं कोटिस्तु वंगजन्मानां सैव ब्रह्महत्यायुतानि च
पापान्यन्यानि चोग्राणि तस्य दग्धानि शेषतः मुखं नीराजनं विष्णोः पश्यति पुरुषास्त्रियः ते धन्याः कीर्तिनो लोके तेषां पुण्यमनंतकं

कर्पूरस्यार्त्तिकां भक्त्या विष्णोर्यः संनिवेदयेत् ब्रह्मलोकं समासाद्य भुक्त्वा भोगान्मनोरमान् कोटीवारं सार्वभौमः सर्वसं
पत्समावृतः भुक्त्वा पश्चाद्द्विजकुले जन्मा सोऽथ महायशाः नानाविद्यासु निष्णातः विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् स्तवं तेमाधवाय
ग्रे महत्पांगणमंडपे अश्वमेधसहस्रेषु सम्यक् चीर्णेषु यत्फलं तत्फलं समवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा अपि धर्मसहस्रा
णि तथा क्रतुशतानि च विष्णोर्दंडप्रमाणस्य कलां नार्हंति षोडशीं माघे मासि महाविष्णोः कुर्याद्यः प्रदक्षिणां पदे पदे देवस्य
फलं प्राप्नोत्यसंशयं यानि कानि च पापानि जन्मांतरकृतानि च तानि तानि विनश्यंति प्रदक्षिणपदे पदे तावत्पापभयं नृणां जन्म
मृत्युजराभयं यावत्प्रदक्षिणां कर्तुं मनो यस्य न विद्यते नारी वा पुरुषो वापि मार्जनं केशवालये कृत्वा गोचर्ममात्रं वा विष्णुलोके म
हीयते बाहुभ्यां नरो विष्णोः परिमार्जयते गृहं गृहं सकोटिकुलमुद्धृत्य विष्णुलोके महीयते यः प्रोक्षयति देवस्य गृहं गंधेन वारिणा
तस्य पापानि शं नानि मुक्तिस्तस्य करे स्थिता माघे मासि महाविष्णोर्माधवस्य महात्मनः गोमयेनोपलिप्त्वा यः गोसहस्रफलं ल
भेत् या नारी रंगवल्लीभिः पंचरंगैर्हरेर्गृहं अलंकरोति सद्भक्त्या तस्याः पुण्यफलं शृणु आजन्म सार्थपर्यंतं विधवात्वं न चाप्नुयात् नापु
त्रा जायते क्वापि नाधर्मा जायते मतिः मातापित्रोः कुलं भर्तुः समुद्धृत्य सुभागिनी सर्वभोगसमायुक्ता विष्णुलोके महीयते अलं
करोति प्रजायाः अलंदेवस्य चक्रिणः मृदाधातुविकारैस्तु शंखस्य भैश्चस्वस्तिकैः तस्याः पुण्यफलं वक्तुं न शक्तो दिवि वा भुवि ए
वं संशृण्य देवेशं कथं स्तुत्वा हरेरिमां एवं स्नात्वा माससमेकं समभ्यर्च्य च माधवं इमां कथां तथा श्रुत्वा न गर्भवासीतिध्रुवं स्नानं
संध्यां सर्वकामान् परित्यज्य हरेः कथां शृणोति भक्तिसंपन्नः कर्मपाशाद्विमुच्यते स द्रुमयथा त्राणं नरा तात भुयं घोरैः प्रयुक्तं वि

मनोनिशातं

माघ ५ निहतिशत्रून् एवं वशांतिं वनिशालेनो हिनस्ति नि कामान् परिषद्वर्ग कथानिमित्तं यदि कर्मलोपो भवेज्जने भागवतेऽहिलोके सक
र्मलोपोन भवेन्मदीये जनेविचार्य एवमभिघकर्म कोटिभ्य तस्य कृपया मुनीनां समादिदेशास्त्रभुवो कृवानो श्रयं मदीयस्य जनस्य
कर्मस्त्वामिरीश्रयितोशकुल्यं इत्यादिष्टो भगवता स्वयं यशंसितव्रताः सदा विष्णुकथासक्तश्चेतसो भाविता सर्वतो नो क
र्मलापं श्रयति कृतोऽहं वारं हरिसेशं स्नात्वा विष्णुकथा श्रुत्वा तथा संपूज्य माधवं सर्वबंधविनिर्मुक्तो विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् आ
दावंते तथा मध्ये यथाशक्ति यथारुचिः माधवप्रतिमां दद्यात् तस्या स्यसमाप्तये पंचाशद्वाशतं वापि ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः एवं
माघे कृते स्नाने नभूयो जायते भुवि स्नानपूजादिकं सर्वं समाप्तं मुनिपुंगव एतत्तु शास्त्र प्रवक्तारं यथाविधि समर्चयेत् अपूज
यित्वा वक्तारं यः शृणोति कथामिमां इह जन्मनि दरिद्रो वनेच्याद लोहिज्जायते नशृणोति कथां यस्तु वाच्यमानां निमां
द्विजः अरण्ये निर्जले देशे भवति ब्रह्मराक्षसः धर्मज्ञाश्च प्रवक्तारं शांतं दांतं समाहितं मिष्टान्नैर्भोजयेद्यस्तु सर्वपापैः प्रमुच्य
ते अनेन विधिना यस्तु माघस्नानं करोति यः तस्य पुण्यफलं वक्तुं ब्रह्माविष्णुशिवो यमः नेंद्रो न सूर्यो वरुणो मन्वाद्याः किमु तं ५
परे माघस्नानं समुद्दिश्य बहिर्गच्छेद्यदा नरः पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयं अतीव प्रीतिबंधाश्च नरयांति स्नानमात्रतः
यथा सकृद्धर्मस्य सुताकर्मबंधान्मुमोचह इति श्री वायुपुराणे माघमाहात्म्ये ब्रह्मनारदसंवादे द्वितीयोध्यायः २

न्या

ब्रह्मोवाच पुरागस्त्यस्य दौहित्रः सुधर्मानाम सत्कृतः कुंडिने नगरे रम्ये वैधर्म्यालवंप्रजाः तस्य कालेन दुहिता नाम्नां शशिकलामती नित
र्म्योनामतनयः वैदर्भोऽयमभवत्ततः सुधर्मा तत्र यां प्रादात् राज्ञो माद्रीश्वभीतिः पतेः षष्ठेह्नि नवे विवाहस्य मृतो माहिश्वतीपतिः भर्तारमाभाषयितुं
प्रहृतारोहि भर्तारं तु मनाप्तिकामे शय्यागृहे सुमं माषमाणं ज्ञात्वा मृतं साप्यरोदत्वार्यै श्रुत्वा तत्सौख्यं सर्वो जनस्तस्याः प्रतिच्छांतः पुरस्मृतं सू
दं पार्थवं कुमिद्वंशा वा रुरोद दैवहीनां श्रुत्वा वतता सिताकं तांतस्य रवाभिनिवेदितं सशोकानलसंतप्तो मूर्छां नापमृतोपमां मूर्छितं तं पतिं र
स्वामात स्वोपमातरः मूर्छामाप महदुःखे रुरुदुः पौरवर्गिनः अकस्मादगिरा नाम यज्ञार्थं द्रविणं प्रति अरण्याज्जैसं नृपतेर्भ्रागादृष्टा
वस्तांतदागतो दयालुः स मुनिः प्राह नृपं तं तिशोकलालसं इत्याश्वास्य नृपं प्राज्ञः प्रादात्तस्य मृतस्य च दिनस्यैकस्य यत्फलं जाम
इ्यात्र तुः पर्यकल्पयत् दिनैकस्य फलं तस्य यच्छाजुर्यो महामुनिः मुंचामिश्च वै वसपिभिः तं भूपमुदजीवयत् तदा सधर्मः संतुष्टः पप्रच्छां मुंचामिला ऋषि
त्रं गिरसं मुनिं केन कर्मविपाकेन जामाता मे मृतिंगतः वैधव्यं दुहितुश्चास्मिन् सीत् केनक नफलेन तु परिहर्त्ता सिवैधव्यं दुहितुः केनकं
र्मणा। पुनरुज्जीवितः केन जामाता वात्र तद्वयं। महत्कौतूहलं श्चात्तुं लोकश्सारतावद। ऋषिरुवाच। गौडदेशे सैराष्ट्रे वैश्यः कश्चिद्वभूव पु
यं घनामकः। तस्याहं दुहिता चैतावासीत् सुरूपानामरूपिणी। समानकुलगोत्राय वैश्यायादात्कन्यकां सुकां। अल्पकाले न कियता
वयसा सा स्वरूपिणी जारस्नेहाद्गृहे भर्त्ता सहितं सा दहन्निशि। जारेण सहिता पापा देशे भुक्ति चचार सा। ततो मृतिं गता काकैर्नरक
भुक्ते यातना। वेश्या भर्त्तृकर्मलेशेन चतुर्दश सुजन्मसु। आर्जितं पुण्यमतुलं तयातु वैश्यजन्मनि। तीर्थयात्राप्रसंगात् स्कंमेधानामवे

माघ द्विजः रेवासेव्रंगानिपुः इमंदेजैयतेगेहं मकोटिकुळमुद्धत्य विष्णुलोकेमहीयते शसमागतः स्थितेयमुक्ति मिकानामहैहयाधिपते
९ पुरी द्वारिस्थिताच सायाह्ने कार्मुकानिकांक्षति छिनेतस्मिन्नेकस्मिन्कार्मुकंप्रत्यपद्यत तस्मिन्रात्रौमहाशीतिरभूदेकादशेजगत तदाराज्ञ
पारक्रांतः सुनेधानामवैद्विजः द्वारिस्थश्चशैलाबकभैरयोदेशे स्थितोमुनिः मयाममजयद्विप्रोगीतापाठपरायणः सामस्विन्नेरयामास
भार्यायब्राह्मणोब्रवीत द्विजश्चत्वंसमागच्छ कार्मुकश्चेसमानय इत्याज्ञप्तातुसाद्भूतं गत्वाभाष्यागतापुनः अवस्थितोद्विजःकश्चिद
तीर्थयात्रापरायणः शीताक्रांतुसपीडोततः कुरूपार्श्वमुपस्थितः इतिद्वतीवचः श्रुत्वा आदयामासवेदवतः तदेयस्वगृहंसम्यक्गोमय
नोपलिप्यच तत्रनिक्षिप्यसंभारान्तृणाग्राणिचमासती दासीसरूपंस्वयंधृत्वागत्वाविप्रंभया ब्रवीत् ब्राह्मणानोगृहमिदंपान्थानामुप
कारकं असौगृहपतिस्तीर्थयात्रार्थंतेसहायया गच्छमानब्रवीद्विप्रोयद्वच्छतुयनोगृहं तेषांतदेहिवासार्थंस्थानंभोज्यफलादि
कं तस्मादागच्छभद्रंतेगृहेविश्राममवाप्नुय यत्नेनैवापिमहतीदृष्टिरथ्यगतोभवान् तस्मादग्निसरःभुंक्ष्वभोज्यंफलादिकं इति
तस्यावचःश्रुत्वाविप्रःशीतेनपीडितः ओमित्युक्त्वाततोविगृह तत्राईन्यवसत्सुखं परिधानायमाक्षौमंददौतांकांक्षितंमुनेः रंभाफ
लानिचणकंद्विजवर्यायसाददौ गीताध्यायेनमोत्राणापठनात्सोद्विजोनिशि वीणिवाद्यानिद्विरातडीयत्रास्तेवरराडिव तेनकर्म
विपाकेनतवपुत्रित्वमागता अयंतस्याद्युपपतिःजामातातवभूपतिः सयुक्तायातनांघोरांभुक्त्वाजाळजन्मस कर्मादरा

त्वावासन्नजन्मन्येकारणे ततः लुब्धकोभून्महाक्रूरःमृगहिंसापरायणः कांतारेविपिनेघोरेमृगयांचचरन्भुवि ततोमध्याह्नवेलायां
देशेभोजनवर्जिते अध्वाश्रांतंद्विजंकंश्चित्क्षुत्तृषापरिपीडितं तंदृष्ट्वास्मिन्दयाजज्ञे लुब्धकस्यापिभाग्यतः इत्यगृहीत्वाचैनं ए
मत्तोमास्तुवृथाव्यथा भयादपससारासौक्रांतोगच्छन्शनैःशनैः अंतिकंत्वागतंप्राहवटमूलेनिवेशय कस्माच्चर
सित्वंभद्रवनेदुष्टमृगावृते इतिब्रुवाणंतंप्राहतृषयापीडितोस्म्यहं नोपलभ्येयदिजलंप्राणागच्छंतिमेधुना न
धंमाचममाणिननदृष्टंकाटवीपथे यद्यस्तिनयमांतत्रमभिचेदस्तितेकृपा इत्युक्तिर्विप्रसविज्ञेदेस्कंधेनोद्धाह्य
सत्वरं सरोवरंमनोरम्यंकमलोत्पलमंडितं ४३ नीलोत्पलैःकोकनदैःकह्लारैःपरिशोभितं वीचिविक्षोभशो
भाढ्यं जलपक्षिभिरावृतं ४४ प्रापयामासविप्रेंद्रंक्षुत्तृष्णार्तंस
सरोजलेसप्रपातजलेतस्मिन्नुभूरिवारिसपीत्वसः बीजान्यादायविप्रायलुब्धकोदात्प्रसन्नधीः ततोगतश्र
मोविप्रआशीर्भिरभिनंदयत् आमंत्र्यप्रपयौधीमान्स्वदेशंद्विजसत्तमः तेनपुण्यप्रभावेनलुब्धकश्चेदिराड्यं प
हन रस्त्रीसंगदोषेणगतायुरभवन्मुने भूतक्लन्नंजंशापंपुरपुरुषसंगजं इतितेदुहितुःपापद्वयंतस्योपशांतये दि
नद्वयंकृतंस्नानंमाघमासिमहीपते दत्तंपुण्यंततोभूपतस्मात्पापंव्यपोहतु अल्पायुर्दुःखमूलंयद्वाल्यवैधव्य
कारणं परस्त्रीसंगजंशापंजामातुर्मृतिकारणं अपमृत्युविनाशायस्नानमेकंकृतंदिने तेनपुण्यप्रभावेनपुनरु
ज्जीवितोमया किंवर्णयामिमनुजेश्वरमाघमासेविश्वेश्वरस्यकरुणांनृपुषावितंवा किंवर्णयामिमनुजक्षहिता
नभिज्ञानकिंस्नानपुण्यफलमंबुजनाभकस्य नक्लिश्यंतिनरालोकेमाघस्नानपरायणाः तस्मात्तदुहित्रा

माघ·
७

जामात्राकर्त्तथिंस्नानमंजसा तेनपुण्यप्रभावेन दशवर्षसहस्रकं भुंक्तेहभोगान्विपुलान्पुत्रपौत्रसमावृतो
भविष्यतस्ततोमोक्षं दंपतीतौगमिष्यतः इतिसर्वंमयाख्यातं श्वोयज्ञोभविताममं इत्युक्त्वास्तोषयामास अंगिरा
नामवैऋषिः प्रहृष्टोसुस्मितोशांतोजामातादुहितातथा चक्रतुर्माघमासेतुप्रतिवर्षंचदंपती स्नानंचजामाता
विष्णोस्तथामाधवसंज्ञितः दशवर्षसहस्रंतुएतत्पुण्यप्रभावतः भुक्त्वानानाविधान्कामान् आपतुर्मोक्ष
मव्ययं ६८ इतिश्रीपद्मपुराणेमाघमाहात्म्येब्रह्मनारदसंवादेतृतीयोध्यायः नारदउवाच
तववागमृतंपीत्वातृप्तिर्नासीन्ममात्मनः विनाजडमतिंलोकेश्रवणात्कोनुतृप्यति भूयोमाघस्यमाहात्म्यं
तातविस्तारतोवद ब्रह्मोवाच शृणुनारदवक्ष्यामिमाघमाहात्म्यमुत्तमं यज्ज्ञात्वाजायतेशुद्धिर्मनसोमे
हदंहसा नार्यःपतिघ्न्योबालघ्न्यःस्वैरिण्यःकूटबुद्धयः मातापित्रोर्विघातिन्यःगरदालोकगर्हिताः पुरुषा
पापिनोघोराःसर्वधर्मबहिष्कृताः माघस्नानाद्विमुक्ताःस्युर्नात्रकार्याविचारणा तत्पापंनास्तिलोकेस्मि
न्माघान्नापहृतंकलौ कृत्वापापसहस्राणिनपापैर्लिप्यतेजनः जलेयथानिमग्नानिपद्मपत्राणिवाम
सा माघस्नानंसमुद्दिश्ययेगच्छंतिबहिर्जले पदेपदेश्वमेधस्यप्राप्नुवंतिफलंध्रुवं माघमासिमुनिश्रेष्ठ
योजलस्पर्शमाचरेत् जलस्पर्शनमात्रेणमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः योगृहेमाघमासेतुस्नानकर्मसमाच
रेत् स्वानमुत्रेणतंविधानात्रकार्याविचारणा सर्वाण्यपिचपापानित्रैलोक्यांतर्गतानिच गेहस्थजलमा
श्रित्यवसंत्याश्रमकांक्षया माघमासिसुरैर्वातिषन्न यःस्नायाद्दुष्टचारिणा वन्हिराशौमहाघोरेपतत्याशु

पतत्याशनसंशयः योमाघेमाधवंमासेपयसास्नापयेद्धरिं सकोटिकुलमुद्धृत्यविष्णुलोकेमहीयते घृतेनस्नापयेद्यस्तुगव्येनो
रुधातनंच वैकुंठमासेतुनित्यंदशपूर्वंदिशापरः पंचगव्येनरत्नेशंस्नापितंकंठभद्धेषि सजीवन्नेवमुक्तिःस्यात्नास्यकापिपुनर्भवः
शालग्रामशिलापूजामाघेमासिकरोतियः वांछंतिकरसंस्पर्शंतेषांदेवाःसवासवाः शालिग्रामशिलायस्यगृहेतिष्ठतिनारद अ
पिपापशतैर्युक्तंयमस्तंनेक्षितुंक्षमः यमाघस्नानविगतामाधवार्चाविवर्जिताः यथाधर्मरतैर्नैवतेषांस्वामीयमःस्वयं रोगाःपिशा
चायक्षाद्याःमाघस्नानविवर्जितं ग्रहाश्चापीडयंत्येवयमःपश्चाच्चशिक्षति १९ नार्योवापुरुषावापिकुंकुमैर्गंधलेपितं माघमासिमा
घमाधवंचपावितंसकलंकुंकुं शंखोदकेनदेवेशंस्नापयन्माधवंयदि कल्पकोटिसहस्राणिमोदतेविष्णुमंदिरे शंखमध्यस्थितंतोयं
भ्रामितंकेशवोपरि अंगलग्नंमनुष्याणांब्रह्महत्याद्यपोहति पीठस्थेपूजितोशंखोयत्रातिष्ठतिनारद प्रयागसदृशंक्षेत्रंतद्गृहंप्राहकेश
वः यद्गृहेकेशवस्याग्रेपूजितोब्धिसमुद्भवः तेनेष्टाःसकलायज्ञातेनसर्वमनुष्ठितं यन्मूलेसर्ववेदाश्चयन्मध्येसर्वदेवताः यदग्रेसर्वतीर्था
नितस्माच्छंखंतुपूजयेत् संप्राप्तेपातकेघोरेप्रायश्चित्तविवर्जिते मूर्ध्निशंखोदकंधार्यंप्रोक्तंप्राड्भिर्मनीषिणः माकाशीमागयागंगा
माकांचीमाचपुष्करं माकेदारंद्वारकानमानघोमाचमर्मासेन तत्सर्वंसेवितायत्रशालग्रामशिलोदकं गंगाद्याःसरितःसर्वाःसा
गरासप्तनारद शालग्रामशिलातीर्थकलांनार्हंतिषोडशीं माघेमासिद्विजश्रेष्ठशालग्रामशिलोदकात् शिरःप्रक्षालयेद्य
स्तुतस्यपुण्यफलंशृणु जन्मकोटिसहस्रेषुजन्मकोटिशतेषुच २९ गंगादिसर्वतीर्थेषुस्नातोभवतिपुत्रक आजन्मकृ

माघ०
९

तपापानिजन्मांतरकृतानिच · शालग्रामोदकं मूर्ध्नि भस्मसांधयंति विभूतः · भोजनानंतरं यस्तु शालग्रामशिलोदकं · पीत्वा पुण्यमवाप्नो-
ति चांद्रायणशताधिकं · शालग्रामार्पितं यस्तु तुलसीं भक्षयेद्यदि तेन भुक्तं च गंगायां कोटिवारं न संशयः · माघमासे तु विप्रेंद्र यः कु-
र्यात्पत्रभोजनं · ब्रह्मलोकं समासाद्य मोदते ब्रह्मवासरं · ब्रह्मपुत्र भुभुजानो नरकं नैव गच्छति · प्रातस्नानं पूजनं माधवस्य गीतापा-
ठं वैष्णवानां च पूजा · शास्त्राभ्यासो भोजनं ब्रह्मयत्र मायाभर्तुः मूर्तिदानं च कुर्यात् · सर्वेषामेव वर्णानामाश्रमाणां च नारद · स्त्री-
णां च हीनजातानामेष धर्मः सनातनः · प्रातःस्नानं माधवस्यार्चनं च नैवं येषां पुरुषो जायते सत्कथा सु · तेषां लोकाः स्वक्षयाः कर्मलब्धा-
स्थाः तेषां कुक्कुरस्थापिते विष्णुलोके · ये पुण्यहीना मनुजाः पूर्वं निशिक्षिता ये गुरुभिर्न शिष्टैः · तेषां मतिर्माधव माघमासि न जा-
स्य यते ह्यकापि कुतोन्यधर्मे · यत्कांस्ये भुक्तभवन्माघे स जंबूको तु काभवेद्ध्रुवं · तस्मात्कांस्ये न भोक्तव्यं माघमासि द्विजोत्तम · तैला-
भ्यंगं तैलभोगं माघमासि विवर्जयेत् · तैलाभ्यंगं कृते विप्र व जन्मवृक्षो भविष्यति · सृगालो जायते भूमौ माघे वै तैलभोजनात् ·
कांजी आरनालं च पिण्याकं यो माघमासि भक्ष्यति · स रौरव प्रजन्म तं लोकं स तु गच्छतु निश्चितं · लसुनं गृंजनं छत्रं वृंताकं भिसटं तथा · उपो- गाजरं
पंड तकमलाबुं च माघमासि विवर्जयेत् · अतसीपत्रशाखां वा यो माघमासि भक्ष्यति · तेनापराधसाहस्रं क्षमते विष्णुरव्ययः · माधवं सु- अळंबे दध्यान्नं
निपुष्पैस्तु यः पूजयति मानवः · तेन विष्णुः पूजितः स्यात् शतवर्षं न संशयः · यः पूजयति देवेशं शतपत्रैर्मनोरमैः · विमानं पौष्पमारुह्य स्वर्ग-
लोके महीयते · यो धात्रीफलमालाभिर्माधवं परिपूजयेत् · तस्य पुत्रा महाप्राज्ञाः स्वयं गच्छति धाम माधवः · यो वै धात्रीफलं दीपं नि-
शाकविशे ड्या
षः

वेदयति धीमान् सुच्यते नात्र संदेहो महापातककोटिभिः · आलिप्य धात्रीपिष्टेन यः स्नानं कर्तुमिच्छति · तावन्मात्रेण मुच्यंते नराः पातककिल्ब-
शि षैः · यो धात्रीफलशाखां तु ब्राह्मणाय प्रयच्छति · स पुत्रान् प्राप्यहानिं च लभते नात्र संशयः · धात्रीफलानि यो मर्त्यो ब्राह्मणाय प्रयच्छति · न त-
स्य संततेर्हानिः भुक्तिं मुक्तिं च विंदति · यो माघमासि सप्तम्यारक्तायारविवासरे · कूष्मांडं तिलगर्भोक्तं ब्राह्मणाय प्रयच्छति · कूष्मांडं बहु-
जाद्यं ब्राह्मणानिर्मितं पुरा · तस्माद्दस्य प्रदानेन संततिर्वर्द्धतां मम · इति मंत्रेणास्य पूर्वं संततिः शतपौरुषी · वर्धते नात्र संदेहो स्त्रियो वीर्य-
मयो विधिः · माघे तु रथसप्तम्यां कूष्मांडस्य प्रदानतः · विच्छित्तिः संततेस्तस्य सत्कूष्मांडो भवेद्ध्रुवं · पुरा मेरौ तपः कुर्वन् ब्रह्मा चापतत्सदेवताः ·
स्थितो हि तपसे मध्ये शुश्रूषार्थं विधीयताम् · इत्युक्ते ब्रह्मणा तेन प्रत्युचुः पितृदेवताः · अरतो स्माभिस्तु शुश्रूषा मशक्या वरितेन तव · इत्युक्तेपि
तृभिः सा सशापाति विक्रो पितः · संतत्या वा भवेन्मोक्षो न स्वात्त आत्कदा च न · अभावे संततेः पुंस्य मधःपतन माप्स्यगाः · दत्वा शापं कजन्मे-
न साधयमत मया चात वैरं ह्यं कृतं न दोषेण विच्छित्तिः संततेर्भवेत् · दयालोगतिमस्माकं त्वं तस्माद्वद सत्वर · एवं विज्ञापितो ब्रह्मा प्रत्युवाच
पितृन्स्य नावृतमक्त्वा भूयात्कथं येगतिमन्यथा · कूष्मांडं रथसप्तम्यां यो ददाति द्विजातये · न तस्य संततिच्छेदो भवेदिति वरं ददौ · कूष्मांड-
स्य प्रदानेन विच्छित्तिः संततेर्भवेत् · इत्याश्वास्य पितृन् देवान् ब्रह्मा लोकपितामहः · तेषामर्थे च कूष्मांडं दानार्थमसृजत्प्रभुः · प्रवालमुक्तास-
हितं घृतगंधेन लेपितं · सदक्षिणं सतांबूलं देयं संततिमिच्छता · अदानेरथसप्तम्यां कूष्मांडस्य द्विजातये · ब्रह्मनाशेन संतत्या विच्छेदो भव-
ति ध्रुवं · मकरस्थे दिनेशे दामानौ सप्तम्यां वा द्विजातये · मातुलिंगानि यो दद्यात्पुत्रान् भाग्यवतो लभेत् · अदानमव्रतं यस्तु माघमासे न यति

मा॰ध॰

७ क्रमेण सजीवंल्लेव वांडाळः पश्चाद्गौरवमश्नुते मासि माघे माधवाय यः कुर्यात्पुष्पमंडपं श्वेतद्वीपे वसेन्नित्यं दशवर्षदशापरा ध
श्रुतपल्लवविल्वास्तोरणं विदधाति च तपोलोकशतैर्युक्तो मोगच्छति च तद्ध्रुवं यः पूजां कदलीस्तंभैर्विदधाति रमापतेः कमलासनलो
पकैर्तैर्भितिभिः सहस्यांतिव (तपोलोकशते) करोति यश्च जनविल्वोत्सवे चंपकगंधिभिः तस्य पुण्यफलं वक्तुं नालं वर्षशतैरपि वासोदानं
तु यः कुर्यात् शीतार्ताय द्विजातये सर्वभोगी भवत्येष कोटिजन्मसु नारद अन्नदानं तु यः कुर्यात् श्रोत्रियाय द्विजातये सर्वभोगी भव
त्येषः कोटिजन्मसु नारद अन्नवान् जायते कामी निःकामो मुक्तिमाप्नुयात् मिष्टान्नं भोजयेद्यस्तु यः कुर्वाणो हरेः कथां न तस्य
लोकात्क्षीयंते कल्पकोटिशतैरपि तेष्ठ जायत्वाथ नवस्त्रैर्नद्दी गोभिरग्गजाद्यैः पविस्तु बुध्या भुक्त्वा च भोगान्विपुलान्प्रया
तिपदं हरेर्बहुराप्रमेयः अश्रुत्वा वा गुरुमग्रबुध्या धर्मप्रवक्तारमनंतबुद्धिं छित्वा च कर्णौ रविसूनुरुच्चैः तपात्यत्यंधतमस्य
पारे यो दत्तिदयस्य मसूतः परान्ति नश्वृणोति वा वासोस्याध च तमसि निष्कृतिर्नास्य विद्यते ६२ इति श्रीवायुपुराणे माघमा
माहात्म्ये ब्रह्मानारदसंवादे चतुर्थोध्यायः छ ब्रह्मोवाच माघस्नानस्य माहात्म्यं कथितं विष्णुना पुरा महालक्ष्म्यै सं
धुतीरे महत्तमाहर मांत्वसा ब्रह्महत्यापीडिताय रुद्राय याचमंजसा ततः परं कस्यापि गोप्यत्वान्न निवेदितं शिश्रूषवे च ७
पुत्राय श्रद्दधानाय धीमते वक्ष्यामि परमं गुह्यं माघमाहात्म्यमुत्तमं माघमासि कृतस्नात्वा तथा संपूज्य माधवं दत्वान्नादि
जवयाय कृतस्त्यो भवेन्नरः यो वदेन्माघमाहात्म्यं वाच्यमानं शृणोति यः दुर्योनिं हि तु पापैश्च न मुच्यते तुल्यकालतया ५

नारद उवाच कोनाम गुह्यको ब्रह्मन्नद्दुर्योनिः केन कर्मणा कस्मिन्योनौ कथमभूत्कथं तस्य संगमः ब्रह्मोवाच गुह्यकः श्वेत
नामाभूद्गुह्यकाद्धाकपोलकः कदाचित्तद्धिमवत्पृष्ठे रतैकामोप्सरोगणैः मद्यं तत्तो मदिरां पीत्वा ययौ गंगातटे शुभे वने
मनोरमे दिव्ये मत्तकोकिलकूजिते। वीचिविक्षोभसंभिन्नैः पृषद्भिः शीतवायुना विकसत्कंजसत्कनशोभया शोभिते रम्ये
लताकुसुमकुटीरे सम्मत्तालिमंडिते लताकुंजकसंभिन्ने तमालद्रुमसंकुले [illegible]वरे तीटोवली विशाखाग्र गळद्बाष्पाधिवा
सिते रम्ये पुलिनपर्यंके रेमे रामाभिरावृतः नार्किंचिज्ञातवान्नूष्वेतादेशकालादिकं तदा तदा बलोमशो नाम कैलोसाद्दालण
मुनिः तं दृष्ट्वा मदिरामत्तो विवस्त्रागनया सह नोत्तस्थौ मुनिशार्दूलं प्रजहास सह तं मुनिं तदा सकोपरुद्राक्षो लोमशस्तं शशा
प ह मत्त्वया नोस्थितो यस्मात् भुवि याकोद्रिकंदरे इति शप्तं मुनीन्द्रेण प्रार्थयामास सत्वरं त्वमाघानुगृहीतोस्मिन मन्यदं इत्यहं
उपकाराय हि स्तु शिरोमातुश्च तर्जनं रूपां कुरु कृपालो त्वं दीनगतमदं मयि धात्रुनामाग्निसंस्कारीयावदामक [illegible] धन
इति प्रसादितस्तेन पिशाल मदद्धत्तदा वामदेवस्य शिष्येभ्यो याकुर्वाणं कथामिमां यदाश्रोष्यसि माघस्य तदा मोक्षमवाप्स्यसि इति दत्वा विशापं
वयर्योवदाश्रमं श्वेतस्तु ब्रह्मदंडेन चित्रकूटात्मिके द्रिकंदरे याकोभ्योजनायामशरीरी निकुंभजनः सो वानी दृष्टसाहस्रं पशुपक्षिमृगादानः
एतस्मिन्नेव काले तु वामदेवो महामुनिः सेतुं द्रष्टुं मुनिगणैः परितार्द्दिम सुपर्वयो सयाकोधिष्ठितगुहाद्वारस्थवटपादपे नीत्वा रात्रिं बहुविधैः
कथालापैः सुखावहैः ततो गमनाय जातप्रयाणायोद्यतमुनौ दशदाशतावेतेनाम मुनयः शंसितव्रताः निकुंभेद्दृवसातेन माघमास्युदिनेत्वो स्ना

माघ·
१०

वातिस्वाश्रमं गुंतुं अत्रादेवतानुक्षणात् गतेतदा देवस्त्राणामपतन्मुदोवस्व: वटस्याग्रेक्षणादेववटोपिच्यपतद्भुवि उत्तस्थौपुरुषेः तस्माद्देवाद्भुत
दर्शनः तदृष्ट्वावामदेवस्तु विस्मितोवाक्यमब्रवीत् कोयंकस्मादयंभावो मुक्तिः कस्माद्देहेतु किं चिंताकुलेमुनिगुणे गोतमस्यतनूद्भवः इतिश्रुत्वा
मदेवात्सोमयद्भुतपुरुषः प्रणम्यशिरसातस्मैवामदेवमथाब्रवीत् मार्कंडेयस्यशिष्योहं सुतपानामवैऋषिः सामिकुशफलाद्यर्थमरण्यं गुरुचोदि
तः आगमं तत्रतत्सुत्रीनाम्नाग्गुणवतीसती वर्तिकंदुकक्रीडायां योषित्सख्यासहायहं गांधर्वेणविवाहेन भद्रेरतुमनाअहं आ
हूसारोषतात्प्राप्तो किं नगागामिमूढधी शिष्यत्वात्र्यपितुर्मीलाकथंतु कांक्षसेमुग्धां अयंज्ञा भवदुर्बुद्धेवटोभस्याचनेवृद शशाप
मांगुरुस्ततातेनाहंवटतांगतः नजानेकर्मणाकेन जडजन्मगतस्मम एताकुतऽहंवश्यानुंकारणंवक्तुमर्हसि गुरुतल्पगपापंयत्
कल्पकोटिशतैरपि नतत्क्षीयते तस्मादिदानीभस्मसाधयो नहुमसूक्ष्मवदवामदेव करोमिभयोपिचेरोहिकाम क्षेमाय
लोकस्यभवत्प्रचारोनिःकृपामुकानांदहनास्तिकृत्यं श्रुत्वातदस्ततंवामदेवोध्यानपरायणः ज्ञात्वातत्कारणंसम्यक् विस्मितोवा
क्यमब्रवीत् शतार्विंनोनानपुराभगोदस्योगिरीद्रस्यंगेद्भुतदेवखाते माघेत्वमासेकृतसर्वकृतसर्वकृत्यानभोगतास्वाश्रममापु
रेजसा तदाद्रवस्त्वाक्षालितोवृबिंदुभिःसिक्तोवटोयंनवपूर्वरूपः प्रातर्जनस्पर्शनपुण्यलेशादधोगतस्तेजडजन्मसाधकः इत्याधुतं १०
नापसहस्रमुग्रगुर्वंगनाकालिनवेषणंवं तथान्यदोवाणिवमाघमासेस्नानेनस्यतिसमस्तघातं नपापस्त्युनकर्मबंधोनवा
कुयोनिर्नपिशाचदेहाः नान्यकेसामानिकबाधलेशप्रातर्जकस्पर्शनमात्रतोग जिह्वाद्भानवक्तियदिमाधवनामधेयंवतश्चन

स्मरतिमाधवपादपद्मं प्रातर्नवायेनचमाघमासेस्नानं कृतंतस्य नकर्मबंधात् अधत्सहागतानांतिमुनीनांचसमागमात् प्रातर्माघ
जस्पर्शात्माग्यादक्षसमागमः सर्वदानेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेयत्फलं तत्सकलंसमवाप्नोतिमाघस्नानेनपंडितः ताहक्पापनास्तिलोकेयन्नमा
घान्नगच्छति तस्मान्माघेकृतस्नानः सुखीभवचिरंमुने इतिश्रुत्वावामदेवभाषितंसुतपामुनिः भूयोनमस्कृत्वातमामंत्र्ययथोक्तं श्रुत्वा
माघस्यमाहात्म्यं वामदेवमुखेरितं तदेवयाहिमुक्तोभूदुर्योनेदुःखकारणात् तदेवाद्भुतरूपाभूद्वैनानामस्तुषकः वामदेवंनमस्कृत्य
स्वस्वद्वतांतिमवेसयत् कृतप्रश्नोवामदेवादूर्ध्वाद्रुत्पुल्ललोचनः अनुज्ञातोविमानेनगतोसावलकापुरीं वामदेवोपिमाघस्यमाहात्म्यं
परासंसह शिष्येभ्यः सानुगेभ्यश्चदक्षिणाशांततीर्थयो नदेतन्माघमाहात्म्यंकथितंतवपुत्रक अनंततस्यमाहात्म्यं लेशोयंकथितोमया
साकल्येनमयावक्तुंनालंवर्षशतैरपि नक्षत्राणिगण्यंतेगण्यंते रक्षणायया नेरणायेनवालोकेतेत्वनेदंगण्यतामुने यथासुरारिः
सर्वेषुदेवेषुप्रवरोमतः तथासर्वेषुधर्मेषुमाघधर्मोविशिष्यते सुखोपास्योमहापुण्यःफलदःपापनाशनः तस्मान्माघसमोधर्मो
नभूतोनभविष्यति इंद्राद्यालोकपालाश्च दिलीपाद्यामहीभृतः माघस्नानस्यमाहात्म्यात्प्राप्ताःसिद्धिंपुरापुरा देवानांचसर्षी
णांचमाघस्नानमभीप्सितं संसारेक्लिश्यमानानांमानुषाणांचकाकथा अहोमधवनामास्तिमाघस्नानंमहाफलं तथापि
मनुजालोके क्लिश्यंतीतिततद्भुतं स्वाधीनेनरदेहस्कन्नेकास्यापिजले वशे मासोयंस्वयमभ्योति तथापितेजडाअहो य
दानुदेहेसियदाद्विजत्वयदावपदीकरणप्रवर्तितः तदेवनैजं पदस्मीक्षितत्वं कदामृतिस्त्वेतिजनोनवेत्ति ५९

माघ० वृथाजन्ममनुष्याणां मनाराधयतां हरिं मृतस्य पुरुषस्येव सर्वालंकारभूषणं ॥ सर्वदेवाः सर्वधर्माः अस्मिंलोके सर्वाणि तीर्थानि च यानि लोके दा
११ नादि नियमाश्च इष्टं च तेषां येषां न चेद्भक्तिरस्ति विष्णो प्रायश्चित्तानि चीर्णानि श्रुतिस्मृत्युदितानि च माधवे भक्तिहीनं तु न पुनन्ति कदाचन
माघस्नानं विष्णुभक्तिः गीतापाठश्च संततं सहस्रनामपठनं नाल्पस्य तपसः फलं नित्यं सहस्रनामोत्थं श्लोकार्द्धं श्लोकमेव वा प्रातर्माघे
पठित्वा तु विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् स्नात्वा प्रातर्माघमासे संपूज्य कमलापतिं श्रुत्वा भागवतं शास्त्रं विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् श्लोकार्द्धं श्लोक
पादं वा नित्यं भागवतोद्भवं पठित्वा मोक्षमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ छ ॥ इति श्री पा० ब्रह्मनारदसंवादे पंचमोध्यायः ५ नारद उवा
च स्नानस्य माघमासेपि शस्तायास्तिथयो मताः स्नानानि कानि शस्तानि कार्याण्यपि च तानि च वद विस्तरतो ब्रह्मन् हृद्युद्विरचते ब्रह्मोवा०
यथा गंगा सर्ववेदेषु पूज्या यथा विष्णुः सर्वदेवेषु विभुश्च गंगा ख्याता स्नाने या रुकटापि काश्यां त्रिवेण्यां खलु पूज्यते सौ व्याप्नोति भगवा
न्विष्णुः तुलसीकानने रुद्रे अश्वत्थे विविधेषु यथा सन्निहितः सदा तथा माघस्य तिथिषु प्राशस्त्यं वक्ष्यते मया स्नानानामिह सर्वेषां व्रता
नामिह नारद द्वादशी सर्वतः शस्ता तिथिर्नाविष्णुवल्लभा तस्यां स्नानादिकं सर्वं कोटिकोटिगुणं भवेत् उपरागसहस्राणि व्यतीपातयुता
नि च आमालक्ष्यां तु द्वादश्याः कलां नार्हन्ति षोडशीं द्वादश्यां माघमासस्य पयसा शंखवर्जिना स्नापयेन्माधवं देवं विष्णुलोके महीयते यो माघ
शुक्लद्वादश्यां शंखे पंचामृतैर्हरिं स्नापयेत् याति सायुज्यं नात्र कार्या विचारणा सकृत् घृतेन संस्नाप्य माधवं माधवमव्ययं द्वादश्यां याति प्र ११
र्णं पुंपरं वै ब्रह्मपरां गतिं द्वादश्यां भोजयेद्यस्तु शक्त्या भागवतान् द्विजान् कल्पं कृतं ब्रह्मसहस्रस्य भोजनं नात्र संशयः देवान् विष्णुसमुद्दिश्य ब्राह्म
णान्भोजयेद्यदि माघस्य शुक्लद्वादश्यां मुक्तोवै दैवतादृणात् तथैवासितद्वादश्यां पितॄनुद्दिश्य नारद ब्राह्मणं भोजयेद्यस्तु
ह

सम्मुक्तः पैतृकात् ऋणात् यो भानुवारे माघस्य भोजयेद्वेदपारगं ऋषीणां त्रऋणयोर्मुक्तो नात्र कार्या विचारणा यद्दानं क्रियते माघे द्वादश्यां रविपश्चि
ते तद्दानं कोटिगुणितं भवत्येव न संशयः द्वादशी रविवारेण संक्रमेण च युज्यते सा महातिथिः पुष्करा नाम क्रतुकोटिशताधिका द्वादशी सानुरा
धायत्तीपातेन संयुता सा तिथिः श्रवणा नाम तीर्थयात्राफलप्रदा द्वादशी शनिवारेण विष्णुभेन च संयुता सा तिथिः कौस्तुभी नाम मोदते दु
र्लभा कलौ ग्रामाग्निकाद्विषात्सर्पात् चाण्डालस्पृष्टकादपि वृषादश्वाद्गजाद्वापि मृता वै पाशबंधनात् जिह्वाछेदाद्गुरुग्राहाद्दवपस्मास
तनादपि ह्याद्देहतुभिः लोके दुर्मतिर्येन रागताः तेषां गतिविहीनानां द्वादश्यां विप्रभोजनं माघे मासि द्विजश्रेष्ठ गतिरुक्ता कामतो विभोः
ये च लोके लुप्तपिंडाः क्रियालोपगताश्च ये तेषां वंशे न केनापि द्वादश्यां भोजने कृते माघे मासि गतिस्तेषां भवत्येव न संशयः असं
स्कृतप्रमीतानां त्यागिनां कुलस्त्रियाः पतितानां माघमासे द्वादशीभोजनं गतिः २३
न द्वादशीसमं दिनं न भूतं न भविष्यति माघस्य दृश्यमानो स्नानदानादिकाः क्रियाः पितॄनु
द्दिश्य कुर्वन्ति कृतकृत्याः कलौ युगे अमासोमं न सोमेन रवौ भाग्गुरुणां तथा २५ स योगः पद्म
को नाम शशिग्रहशताधिकाः स योगो माघमासेत्सः कोटिदुर्ग्रहणाधिकः माघसंयुक्तगुरुणा पौर
र्णिमा युज्यते यदि स योगः पौण्ड्रको नाम कलौ संतानदो मतः यो माघयुक्तपूर्णिम्यां गुरुणा स्नमु
नीश्वर प्रतिमां शिशुमानस्य रत्नवर्तिनां योददाति च मृतापत्यास दोषेण मुच्यते नात्र संशयः नम

माघ· ःसर्वगृहाधारलोकानुग्रहकारके नवदानेनसम्यात्मनसंतानंनिष्कृतिः इतिदद्यात्सयत्नेन
१२ नान्यथेदंभविष्यति पौर्णम्यांमाघमासस्यनस्नायाद्योबहिर्जले शतुः पिशाचतांयातिब्राह्मणो
ब्रह्मराक्षसः इतिदद्यात्सयत्नेननान्यथेदं अमासंयोनरोगादालस्याद्वामुनीश्वर नकुर्या
न्माघमासेतुस्नानदानादिकाःक्रियाः माघ्यांस्नानंसकृत्स्नात्वासंपूर्णफलमुच्यते योमा
तुलिंगपदद्दातिमाघ्यामुद्दिश्यमाधवमादिहेतु सकीर्तिमंतंतनयंप्रसूयेद्यथार्जुनहैह
यदेशराजः यःपौर्णमास्यांपितृभ्योगुरावदद्दातिगांवत्सयुतांद्विजाय सनाममस्याककुष्ठा
निविलोलोकेहिसंस्थाप्यव्ययमुदास्ते नीलवृषंपिंगलंवापिमाघ्यांपितृनसमुद्दिश्ययुवान
मध्यं ३५ शलांघंकस्तानुत्सर्जयित्वागयाश्राद्धकोटिकारकःतस्मात् स्नात्वामाघ्यांवृ
षोत्सर्गात्थावयात्सूजनादपि जीवितोवाक्यकरणात्संतभिःपुत्रनामियात् अनपत्योवृ १२
षोत्सर्गात्कुर्याधार्मिर्यथाविधि दीर्घायुषंसुपुत्रंप्राप्नोतीत्यब्रवीद्धरिः वृषोत्सर्गसमंपु
ण्यं इतिप्राहजनार्दनः ३७ वृषोत्सर्गसमंलोकेकर्मयद्यपि निकृंतनं नदृष्टंनश्रुतंक्वापि

ऋणत्रयविमोचनं माघ्यांनपितृन्समुद्दिश्ययोनीलंवृषमुत्सृजेत् गयाश्राद्धंकोटिवारंकृतं
तेननसंशयः गयाश्राद्धंवृषोत्सर्गसममाहुर्मनीषिणः सचमाघ्यांकोटिगुणाइतिप्राहजना
र्दनः माघशुद्धत्रयोदश्यांफलराशिविमोचनं तस्यवैसंततेर्हानिःआकल्पंवैनजायते योषिन्मा
घत्रयोदश्यांसरुक्मनालपत्रकं साजनसफलंतत्रयुग्मंवस्त्रादिकंतथा याजीवत्पतिपुत्रा
ल्पादद्यात्संपूज्यतांसती नतस्याःकुलसंतत्याःहानिःक्वापिनजायते माघमासेचतुर्दश्यां
गोभूपानघृतसंयुतान् दद्याद्द्विजातयेद्धन्याज्ञानेमोक्षंचविंदति माघेतुरथसप्तम्यांनारी
श्रेष्ठफलप्रभुका उसायपश्चिमयामेस्नात्वाधौतांबरासती रथमालिख्यसवितुर्गोष्ठेवृंदाव
नेपिच रथंशील्याहृदलंकंपद्ममालिख्यधातुना सूर्यमंडलगंविष्णुतस्मिनपूजेत्प्रपूजयेत् रक्त
पुष्पैरक्तमाल्यैःरक्तचंदनवाससा गुग्गुलेनचधूपेनपायसस्योपहारतः तांबूलंचततोदद्यान्निद्रां
कुर्यात्सयत्नतः सूर्यमंडलगोविष्णुःस्वप्नेवक्तिहिताहितं ददातीष्टांतथाकामान्नान्यथे
दक्वचिद्भवेत् स्नात्वातुरथसप्तम्यांदद्यात्कूष्मांडमुत्तमं नारीसुतमवाप्नोतिनरोहत्यांचपो

माघ· हति दत्तानिष्ठांतथाकामान्नान्यथेदंक्वचित्‌ स्नात्वानुरथसप्तम्यांदद्यात्कूष्मांडमुत्तमं ग
१२ रीसुतमवाप्नोतिनत्रोहत्यायपोहति द्विजेंद्ररथसप्तम्यापायसंभोजयेद्यदि ग्रहपीडादि
भिःसर्वैर्मुच्यतेनात्रसंशयः योदद्याद्रथसप्तम्यांहिरण्यंश्राद्धमंजसा पतिरूपात्रेद्विजातये वि
मुक्तःसर्वपापेभ्यश्चग्रहपीडांचपोहति यत्कुर्याद्रथसप्तम्यांहिरण्यश्राद्धमंजसा प्रीणा
तितपितरःसर्वेनेछंत्यन्यकदाचन पितृन्नुद्दिश्ययोदद्यादामश्राद्धंतुतद्दिने तदन्नमरुणा
तुष्यंतेषांभवतिनिश्चयः योमाघेरथसप्तम्यांभूमिदानंकरोतिच सकोटिकस्यपर्यंतंवि
स्वर्लोकेमहीयते क्षीयतेरथस्यसप्तम्यास्तदानान्नानवैकचित्‌ योमाघसितसप्तम्यांद
धाद्दत्वाद्विजातये ५७ तद्दानंकोटिगुणितंभवत्येवनसंशयः योनेसौपुष्यमालाभिसप्त
म्यामर्चयेद्धरिं भस्मसाद्यांतिपापानिइंधनानीववह्निना व्रतस्मास्तिथयोपुण्यादुर्लभा। १२
त्वक्कृतात्मना द्वादशीसप्तमीपूर्णातथाशुक्लात्रयोदशी भुक्त्वाद्विवानसप्तम्यांमाघ
स्यादाप्यसौध्रुवं अद्भुत्वावायदत्वात्रयस्यगच्छतिसप्तमी सतुचांडालतामेतिरात

जन्मसुनिश्चितं अस्नात्वावाथदत्वात्रमाघोयोनगतोयदि पापौनवमुक्तिःस्यात्कल्पको
टिशतैरपि माघेतुरथसप्तम्यांगुडदानंकरोतियः यस्यविष्णुःस्वयं॰ध्या॰ रातुंजागरूकोभव
त्यलं यद्दृष्ट्याबहवःपुत्राःयद्येकोपिगयांव्रजेत्‌ माघेवारथसप्तम्यांअन्नंदद्याद्विजातये
वांछांकुर्वंतिपितरएकोवास्मत्कुलेत्विति ६४ इतिब्रा॰मा॰ब्रह्मानारदसंवादे ६॥ ॥
ब्रह्मोवाच माघस्नानप्रशंसातिप्रयागेतुमनीषिणः तुलास्नानंतुकावेर्यांप्रशस्तमिति
मेमतिः मेषस्नानंतुरेवायांगंगायांकर्कटेतथा स्नानान्येतानिशस्तानिप्रातःस्नानेतुनार
द नद्यःसमुद्रगाःसर्वाःतासुस्नानंप्रशस्यते त्रिरात्रफलदानद्योयाःकाश्चिदसमुद्रगाः पक्ष
तिपक्षसवनफलंसागरगाःपृथक्‌ सागरोमाससवनफलदःसरितांपति गोदाषण्मास
सवनफलदाचसरस्वती प्रसंयोगफलदाकालिंदीगोसवप्रदा जान्हवीसत्रागरथस्ययज्ञस्य
फलदामता पद्माक्रतुनयक्रांतसवनस्यफलप्रदा तथासंक्रांतफलदादेवरवातंसुनीश्वर
सौत्रमण्यागफलदातडागंपल्वलंतथा वहिर्थाथोप्यवमृतफलदापरिकीर्तिता: ततस्तु।

माघ. नफलंयत्तुमाघेकोटिगुणंभवेत् माघेसप्तनदीसंगेयःस्नानंकुरुतेनरः राजसूयाश्वमेधाभ्यांफ
१४ लंप्राप्नोत्यसंशयः ९ यःकुर्यात्संगमेगंगास्तुतथाकृत्यमुनीश्वर माघस्नानंमुनिश्रेष्ठतेषांपुण्यम
नंतकं जान्हवीवृद्धगंगाचकालिंदीचसरस्वती कावेरीनर्मदावेणीसप्तगंगाःप्रकीर्तिताः
माघमासिकृतस्नानागोमत्याःकूलसन्निधौ सायुज्यपदवींयातिदुरात्मापिकृतात्मनां
योमाघेप्रातरुत्थायगोमतींसंस्मरेद्यदि सगोमतीस्नानफलंप्राप्नोतिकिमुसेवया क्षणमात्र
वसेद्यस्तुगोमत्याःकूलसन्निधौ माघेमासिमुनिश्रेष्ठसयोगीभवतिध्रुवं कावेर्यांमाघमासे
तुमकरस्थेदिवाकरे त्रिरात्रस्नानमात्रेणमुच्यतेपापकोटिभिः कावेरीसलिलेस्नात्वामाघ
मासिद्विजोत्तमब्रह्महत्यासहस्रैर्वामुच्यतेनात्रसंशयः माघेपुष्करमासाद्ययस्नानंकर्तुमिच्छति
तावन्नामुच्यतेपापैःकिमुस्नानेमुनीश्वर प्रमासेस्नानमात्रेणमाघेमकरगेरवौ १७ सविश्व १४
जिद्यज्ञफलंदिनमात्रेणगच्छति माघेबिंदुसरस्येविप्रगोकर्णेसागरेतुयः स्नानंकुर्यात्शतफ[illegible]
लंसर्वकर्मविमोचनं १९ कुरुक्षेत्रेतुयःकुर्यात्सप्तम्यांभानुवासरे संपूज्यमाधवंदेवंकुरु[illegible]।

द्विमुच्यते योभानुरथसप्तम्यांपुष्करेमकरेरवौ स्नात्वासंपूजयेत्पितॄन्मुच्यतेपैतृकारणात् स्ना
त्वागयांचतुर्दश्यांमाघेमासिसरोवरे शालग्रामशिलांदत्त्वामुच्यतेचऋणत्रयात् माघेमासैवधर्म
स्यचस्नात्वामाघेसरोवरे सवत्सांगांततोदत्त्वागोसहस्रफलंलभेत् प्रयागदर्शनान्मुक्तिर्नजाने
स्नानजंफलं तत्रापिमाघमासस्यकोवावर्णयितुंक्षमः प्रयागेमाधवंदृष्ट्वामाघेस्नात्वापितॄन्पथ
गादृश्यकृत्वाश्राद्धंचकृतकृत्योभवन्नरः व्यतीपातेरवौमाघेब्राह्मणान्भोजयेद्यदिपाय
सेनघृतोक्तेनवंध्यापुत्रमवाप्नुयात् माघमासेभानुवारेरविग्रहशताधिके माघे
मकरगेभानौभानुवारेविशिष्यते तत्रसूर्यग्रहेविष्णुपूज्यकामानवाप्नुयात् रविवारेकृ
तंस्नानंरात्रौभोजनवर्जितं पायसंभोजनंदत्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति यःशुक्रवार
वाष्टम्यांस्नात्वामाधवपूजनं मल्लिकाकुसुमैःकृत्वालक्ष्मीस्थैर्यमवाप्नुयात् योमा
घेकृष्णपक्षेचस्यांमाधवंमालतीस्रजैः संपूज्यत्र्यक्षरदानानिकृत्वामृत्युंजनरः अ
अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनं कालमृत्युहरंसौम्यंमहापातकनाशनं पु

दासौवरिदेशेशौनाम्नावसुमतिर्बकौ तस्थवैनतयोनाम्नाविचित्ररथइत्यथ शास्त्रवि
द्यावृद्धसेवीपुरुषार्थबलान्वितः बालारुणसमप्रख्याद्वितीयइवभास्करः तत्पिता
तुदशाजित्वाकृत्वाविश्वजितमुखं सर्वस्वंदक्षिणांदत्वा सोपि पूर्णमनोरथः वन
मिलेवकालेतुमुनिगृत्समदाह्वयः आजगामसभिक्षायैपूर्वस्याधरदक्षितः
मुनिंचसुमतिर्दृष्ट्वाप्रत्युत्थायार्घ्यपाद्यकैः संपूज्यकुशलंपृष्ट्वा स्वास्तितेतपसोनुने
अद्यमेसफलंजन्मपावितंसकलंकुलं ३७ यत्त्वत्पादयुगांभोजद्वयंदृष्टिपथंगतोअ
द्यमेपितरस्तुष्टाःसुकृतंफलितंमम यत्त्वत्पादयुगंभोजेमन्मूर्द्धाभ्रमरायते भवदा
गमनमत्यंसुप्रश्रियानुरक्षतां ३९ इतितद्वचनंश्रुत्वामुनीद्रोवाक्यमब्रवीत् १५
आगतंयन्मभिक्षार्थंतद्यत्तयंनृपत्वया कोद्यास्तिसत्तदादत्वा प्राहृणोदात्म
मायव मुनींद्रंभोजयामासशौनगृत्समदंमुदामु भुक्त्वापिदृष्ट्वातुहृष्टनुपुनः

पप्रच्छतंमुनिं सुतस्नेहाज्जातकंतुदृष्ट्वावृद्धाभिकांक्षया इतिपृष्टस्तथाराज्ञाकिंचिध्यात्वाज
गादह अयंपुत्रःपूर्वकालेसुशर्मानामवैद्विजः सुसंगतात्मजःप्राज्ञःचाजितस्त्रीवशोस्थितः
पितासंन्यस्यमानसन्भार्यापुत्रांनिधायच ताम्रपर्णीनदीप्राप्यमोक्षमार्गमुपेयिवान् ततः
स्वभार्यावचनंश्रुत्वामातुःकरोतिच विरोधतर्जनाद्यैश्च कुद्धोनिंदतिदुःखितान् नपश्यति
वाहारंदुःखान्मृतिमवापसा दोषाःखधिसमोविप्रोसत्यायुर्न्नभवन्नृप बलात्शिक्षासमायु
मवशिष्टमभूत्तदा ४७ तथापिमातृद्रोहेणमृतोसावपमृत्युना इदानींत्वत्तोभूत्वा
नितमायुश्चशोषितं इतोयाममत्र्याद्वूर्ध्वंमरिष्यतिनसंशयः इतित्वितद्वचनं श्रुत्वा
नृपःशोकपरायणः ४९ पादौप्रगृह्यवत्सलेखवबहुधाप्रार्थदुःखितः यथानेस्वसुतः
स्यायुःरभिवर्धयपतुमुने इतिवाक्यार्पिताराज्ञा मुनिश्चिंतापरायणः स्मृत्वाशिवो
क्तंप्राचैत्येतज्जुग पाययरः शृणुभूपप्रवक्ष्यामिशिवोक्तंगिरिजापते माघेतुकु

माघ· जपंचम्यां स्नात्वा माधवपूजनं । कृत्वाढकानि योदद्यात् गुडखंडयुतानि च वर्षिके द्रोद्दा
१६ हितानि मृत्युं जयति निश्चितं राजभीतं पुत्रस्य यदि कर्त्तुमिच्छसि एतद्दानं नदास्हसि मृ
मृत्युं जित्वा पुनेष्यति माघतुकुजपंच ।म्यां सुष्ठु स्नात्वा द्विजन्मने दानं दापय शीघ्रं त्वं
माविलंबितुमर्हसि इति तद्वचनं श्रुत्वा राजा वर्म्मण्यती । जके स्नापयित्वा विधानेन पूजयि
त्वा च माधवं आढक्या गुणयुक्तां श्च वृषभो द्वाहिस्तथा । दापयामास वि
प्रायतेन मृत्युर्विनाशितः वर्द्धते च वर्षमायुष्यं वद्वर्धस्नानदानतः ५७
ततोगत्वा समदं प्रायात्तत्र यमा नोस्यमाश्रितं । तस्मात् कुजपंचम्यां माघ ३६
स्नात्वा गुडान्वितं आढकं वृषभं क्षिप्रं दातव्यं हितमिच्छता ५९ माघे तु कृ
त्वव्रत सर्वकानि काम्यानि नित्यं फलदानि नित्यं जप्त्यानि च बीजानि फलौति

काकेकाको बकीयानि निसाधुवादः निष्कामवा सकामं वा माघं निर्वर्त्यमानकः ६४ मासास्य
नाको ऽपिगुणं फलं दद्ये वन संशयः अवश्यं कामुकः कृत्वा माघव्रतमनुत्तमं माघे मासि मुनि
श्रेष्ठ फलमाप्नोति निश्चितं ६२ इति श्री माघ व्रत नारद संवादे ७ श्री आर्यदुर्गायनमः ॥
ब्रह्मोवाच वक्ष्यामि श्रूयतां माघस्य माहात्म्यं पापनाशनं अनुष्ठानवतां नृणां कर्मयं यथावि
मोचनं जन्मप्रभृतियोमर्त्यो दुराचारी विश्रितः वर्णाश्रमविहीनोऽपि माघस्नानेन मुच्यते १
अत्रैवोदाहरंतीममितिहासं पुरातनं श्रूयतामवधानेन शृण्वतां पापनाशनं पुरा शतबाह्निनी
शूद्रो धर्मविवर्जितः लोभी कृपणः पापी क्रूरः धूर्तोवंचकः शठः तेनार्जितं धनं भूरि परदानमुक्ति
विवर्जितं जाता तु तनया तस्य सुभद्रा पद्मसंज्ञकः ५ तस्मिंस्तु स्मृतं प्राप्तो नरकं प्रत्यपद्यत
ततः पुत्रा गुनो पुत्रो मतो धर्मपरायणो धवाय कर्मनिरतो सदा घृतपरायणो स्वैरिणो
कांस्यणो नित्यं वरितो लोक गर्हितो ७ वज्रखेट कूपली पुनगरापि हन्नास्य सु व्रतिलो

माघ
१७ म्येनपिशुनोवर्णशंकरकारकौ एवंतुवर्तमानयोःकालेनतद्धनंनिधनंगतं पित्रानिर्गलितः
पश्चान्निःस्वौजातौनराधमौ ६ आत्मधर्मंत्यक्त्वाथैपरदाराभिकांक्षिणौ चौर्यधू
र्तत्वाद्धनंक्षीणंतु जगदुःधनसंचयन् ताभ्यांभीतानराकुर्विन्नचरंतीहपंडितौ ततो
मृगायुधंमेणवनेकुविशितांशिनो तद्वनेपशुमृगान्नासन्ताभ्यांमृतिमुपागताःसंप
र्कात्यापिनोपमौ अनावृष्टिश्चमत्रवह दुर्भिक्षमतुलंजातंसदेशे बिजनाप्यभवत् पश्चा
त्तुततोन्याश्रमहिषादिपुरःसरात् रत्नोत्तकाननगरद्वाश्वबिडूगाहाश्वकुक्कुटांनू
तद्देशेनापिनालब्धाततस्तौविषयांतरं जग्मतुःपापनिरतौक्रूरात्मार्थविवर्जितौ १७
ततःकालंगदेशातोप्राप्यचंपापुरीमुभौ चौर्यमत्रापिधावंश्चनियतुर्दिवसानि च चंपा
यांबाल्यकःकश्चितधनुर्वायुप्रपीडितः संप्रार्थयचिकित्सार्थंजीवनंच्छस्यनोद्दतद्दा
तोनकृतुमहाधिर्पीडितस्यमहात्मनः चिकित्सामौषधादियेयथाव्याधिःशामोभ

भवेत् ततो विप्रंपया वातैवधरवंनृपतिश्रुतिं १९ सविप्रोद्वन्त्रिरोगाभावातकुमद्गावर
जंतदा धारयित्वादापयित्तुदा हिंहिवा पातिकंयथा यामोनदेवरानामसपन्नयोजनद्वर
तः चंपायांबाल्हयोवासोयत्रचंपावतीनदी तस्यास्तीरेमहारुद्रोचंपकेश्वरसंज्ञकः
नित्यंसन्निहितस्तत्रकाकिगानांकुलेश्वरः दीनानाथोऽभिसंगमन्तत्कृमुभद्रस्तज्ञिनः
ब्राह्मणाद्दृश्यमाधनुदेवात्कालेनृकीयसी तदासीन्माघमासोपिसमेधर्मालयामह
न् ब्राह्मणानांप्रसंगेनजातबुद्धिःसभाद्रजः चंपावयांतस्मिन्दिनमाघस्नानंचकारसः
ततश्चपापुनीप्राप्यसुभद्रःगणसमन्वितः जन्मभूमिंप्रतिपुनःप्रयाणायोपचक्रमे
गच्छन्मध्याह्नवेलायांअरण्येजनवर्जिते श्रांतोभद्रःसुभद्रश्चकस्मिंश्चिद्गिरिगह्वरे
उपविश्यक्षणांकिंचिज्जलार्थंवसनायया गह्वरस्थोमहाव्याघ्रःसुभद्रकालचोदितः
कंठंजग्राहभद्रोपिजलमादायसत्वरं आगतोभ्रातरंदृष्ट्वाव्याघ्रग्रस्तमथ्यज
विह्वलःखड्गमादायव्याघ्रंहंतुमुपागमत् तंदृष्ट्वाकुपितोव्याघ्रस्तंविहायथयावमु

माघ तञ्जग्राह गलेतद्दृष्ट्वा पितस्याग्रजज्ञातः त्रयोऽपि मनसा जग्मुः यत्रासौ भद्रः सुभद्रकः पुनि
१८ नेतान्नेतुं कामास्ते यमलोकं यमानुगाः आजग्मुः सहसा क्रूरा दंडपाशासिपाणयः पारौ
रावध्य नेतान्य धर्मनिकेतनं आज्ञापयामास ३५ तदा विष्णुपार्षदा चतुरः शुभा
न् भद्रशीघ्रं गानयध्वं माघस्नानपरायणं इति ज्ञापिता भगवता विष्णुदूतास्समागमन्
संध्यारुणघनोपलां शंखुर्वाहूमनोरमाम्बू दृष्ट्वा यमभटा विघ्नतान्दृष्ट्वा विष्णुपार्षदान्
तान् तु भगवद्दासा धर्मज्ञान्यमकिंकरान् भद्र मुनतनिष्पापं नायमर्हति बयातना इ
त्युक्ता यमदूतास्ते भगवद्दास्यवर्तिभिः प्रत्युचुस्तेयमभटा विस्मयोत्फुल्ललोचना नायं
यं पापी दुराचारी भवद्भिर्नेतुमर्हति ३६ भवद्भिर्न तु मर्हस्तु येन धर्मपरायणाः अपि
सर्षपमात्रोऽपि धर्मोनानुष्ठितोऽमुना ३७ इति तैरुदितो विष्णुः पार्षदाः पुनरब्रुवन् यदि १८
यूयं धर्मभटाः ब्रूत धर्मान्यमादिनात इत्युक्ता विष्णुदूतैस्ते यथोक्तानथवाब्रुवन् श्रुति
स्मृतिपुराणाद्यैः उदितो धर्म उच्यते ३९ इति विरुदितो विष्णुः पार्षदाः पुनरब्रुवन्

श्रुतिस्मृतिपुराणानां विरुद्धाःस्तद्विपर्ययः येऽपि नित्यकर्मनिरताये च श्राद्धकरा नराः पातस्ना
नरताये न नतयांति यमालयं येषां गृहे च तुलसी रोपिता वर्द्धिता निशं शालग्रामशिलाचा
पि न ते यां० ये च विष्णुकथासक्ताये च तद्भजनप्रियः गायत्रीभजने व्यस्ता न ते यां० सहस्रना
मपाठेनिरतास्तोत्रपाठकाः गीतापाठे च निरता न ते० एकादशीव्रतस्थाश्च द्वादशीनातिलंघि
ता दर्शश्राद्धरतायेच न ते यांति० ये विष्णोर्दिव्यपदालोकये च पुष्पसमर्पणाः गुग्गुलधूपदा
लोके न ते यां० येऽन्यमपि सकृद्वापि विष्णुनारायणं हरिं प्रदक्षिणां च कुर्वंति न ते यां० येषां जि
ह्वा वदत्यद्धा गोविंदाच्युतमाधव हरेमुकुंदेति सदा न ते यां० ४७ स्वयं धर्मचरंतश्च परेषां विप
र्त्तकाः ये वेदशास्त्रनितीरं न ते यां० गोदानस्य प्रदातारो गंगायात्रापरायणाः गोपी
चंदनलिप्तांगा न ते यां० ये सायमतिथिं प्राप्तं भोजयंति स्वशक्तितः ये मातृपितृभक्ताश्च
न ते यां० येषां गृहे भगवती लिखिता वर्ततेयदि गीतायाः पुस्तकं वापि न ते यां० ये च माधव
पूजार्थं गोमयेनोपलिप्य च रंजयंति च पमाघे न ते यां० ४९ ये वा शिशुभ्यो यच्छंतिपयोघृ

३९ तसमान्वितं येवापर्यंकदालोकेनतेयांति॰ तुळसीमृत्स्नालिप्तयेवास्नानंप्रकुर्वते ललाटेदि
प२ ळकंवापिनते॰ एकादश्यांप्रकुर्वंतिजागरंकेशवालये ...नामकथास्नातानैयां॰ चातुर्मा
स्यव्रतेप्राप्ते ...सायेशाकवर्जिताः दधित्यक्ताद्वितीयेचतृतीयेतुपयस्तथा चतुर्थेचकृती प३
जानांद्वि ॰मा॰ दळानांचवर्जिता नयांतिनिरतायेचनतेयां॰ यगुप्तदायिनोलोकेश्री
भवजळदायिनः शीतेचकंबळे जातानते॰ तुळसीमणिमाळांचयेबिभ्रातिगळेमुदा
पद्माक्षमाळाधात्रींचनतेयां॰ इत्याद्यांचैहवोधर्मा अस्माकंतुयमोदिता नतेष्वर्थोंकिंचि
दापिकृतवान्नाद्यसंश्रुतः कथंवायंप्रभवद्भिस्तुनेतुमर्हतिपापधीः कथयध्वंभवंतोहि
हियदनेनकृतंशुभं नमयैनंवयंमूढं तद्भात्वागततेजसः ६३ इतितेषांवचःश्रुत्वावि ४९
ष्णुदूताअथाब्रुवन् विस्मयार्यकिमर्थंकोवानोक्तवाधर्मा...तेऽद्य अयंपाद्यस्ककृत
स्नानंमाघमासेदिनत्रयं माघस्नानंहिपापानांप्रायश्चित्तंपरंस्मृतं नचास्मिन्पापले

शोपिनायमर्हतियातनां तस्मादेनंविमुंचध्वंयूयंगच्छतसत्वरं इतितेरुदितेभीताय
मदूताविहायतं ततःसुभद्राख्याद्यश्चद्वौशिष्टौनेतुमुद्यतौ तेविष्णुदूतास्तंभद्रमाधरा
प्यचपुष्करे आदायगंतुमुद्युक्ताभद्रोवाक्यमथाब्रवीत् भ्रातरौतुल्यपापानौद्वा
ग्रोहंप्राणिहिंसकः तन्मध्येसुगतिर्मेद्यतयोर्वाद्दुर्गतिःकथं वैषम्यंभवतांचापितद
तद्धुमर्हसि नहिमेत्तसुखंमन्येसहायौतौविहायच तस्मात्साह्य
इत्युक्त्वास्तेविष्णुदूताभद्रंवाक्यमथाब्रुवन् ७०॰ शृणुभद्रप्रवक्ष्यामिलोका
स्त्रिविधामतः अधोमध्योर्ध्वसंस्थास्तेत्वधोलोकस्तुनारकः मध्यलोकस्तुस्वर्गाद्य
श्चोर्ध्वंसत्यादयोमताः सर्वलोकाःकर्मलभ्याःतत्कर्मत्रिविधंमतं पापंचकाम्यधर्म
श्चनिष्कामधर्मएवच पापेननिरयालोकाः काम्येनाचस्वरादयः निष्कामेनैवसत्या
दिरितिवेदविदांमतं त्वयातत्रनिजंपुण्यंब्राह्मणानांसमागमात् ७४ दिनत्रयं

माघ माघमासस्नानात्तैर्नेदृशी गतिः पापमेवार्जितं ताभ्यां न पुण्यं लेशमात्रकं ततो
२० गतिस्तयोर्भिन्नातवेत्य यमुमागता अतो भद्रसुखं गच्छ तौ गच्छेतां च पापिनो
इत्युक्तो विष्णुदूतैस्तु भद्रो वचनाज्जगाद ह साधूनां समचित्तानां ये जनाश्च पुरस्थि
ताः नैतेषां दुर्गतिः क्वापि तस्मादेतौ विमुच्यथ इत्युक्तास्ते सुभद्रेण विष्णुदूतास्तमब्रु
वन् दयावेदस्थितपुण्यं दिनद्वयसमुद्भवं तेन पुण्यप्रभावेन तयोर्मुक्तिर्भविष्य
ति इति तेषां वचः श्रुत्वा भद्रः पुण्यं ददौ तयोः तेन पुण्यप्रभावेन मुक्तौ तौ यमपाशतः
तयोर्विमानसंप्राप्तं उद्यदादित्यसन्निभं दयालुनास्वभावो हि पापहर्त्री रसा क्रिया ८१
शार्दूलस्य ततो भद्राद्दत्तपुण्यमनुत्तमं विष्णुदूतैस्तथाज्ञप्तायत्र त्यक्तगतकिल्बिषाः माघ २०
स्नानप्रभावेन वेताग्न्यपद्रवापराः शूयं गच्छत स्वल्लोकं नयाम इति तेऽब्रुवन् स्वर्गनाथ ततो
लोकोनगच्छामो वयं ततः युष्मत्प्रसादात्पुण्यं न वयं प्राप्ता द्विजातुषु तत्र माघे पुनः कृत्वा स्ना

नदानादिकाः क्रियाः तेन पुण्यप्रभावेन विष्णोर्लोकमवाप्नुमः इति विज्ञापितास्ते तु दत्त्वा विप्रेषु
जन्मन धर्ममतिर्यथा पुण्यं विष्णुभक्तिः त्रिमहेतुकी विष्णुदूता ययुर्लोकं विष्णोरेव महात्मनः तेषां
प्रसादान्माघस्य स्नानजातफलादपि रंकुर्माघे तु ते स्नानं भुवि वै विप्रजन्मसु ततो ज्ञानसमा
साद्य मोक्षमापुस्त्रयोपि च इतिहासमिमं पुण्यं पुत्रत्वान्न समीरितं नरवस्यापि समाख्येयं गो
प्यं भगवतोत्तम यद्देदं शृणुयान्नित्यं माघस्नानपरायणः स कर्मबंधान्मुक्तः स विष्णुलोके
महीयते ९० इति ब्र० माघमा० ब्रह्मानारदसंवादे ८ अ० ॥ ॥ छः ॥
ब्रह्मोवाच स्नात्वा माघे माघायुक्ता पौर्णिम्यां विष्णुतत्परः गुरुनिंदाकृतात्पापात्मुच्यते प
रिधिर्यथा नारदउवाच कोवापरिधिनामासीत्कस्यासौ शिष्यतां गतः अनिंद्यत्कुरुं कं विदेतद्विस्त
रतो वद ब्रह्मोवाच कोशलेशरयूतीरे प्रगाथो नाम वै ऋषिः शांतो दांतस्तपस्वी च वेदवेदांगपार
गः यदाश्रमविरुद्धाना नानाभूद्वैरं महात्मनः सर्वर्तुफलसंप्राप्ति सहिताः पादपा अपि औषध्यो
त्कृष्टफलदा भवंति च तपोबलात् तस्यासीत्परिधिर्नाम शिष्यः कौशिकगोत्रजः वेदाः सांगाश्च

माघ सोपागाःकृत्वाविद्याश्चतुर्दश अधीत्यस्नातकव्रतमकरोद्गुर्वनुज्ञया जगामतीर्थयात्रार्थंछत्रीदंड्याजि
२१ नांबरः सर्वविद्यासमाप्याथप्रगायस्तपसिस्थितः दूर्वामूलानिवादाय पचइत्वा वद्रसं आहारार्थंक
त्ययित्वासवकारतपोमहान् वर्षांतेपरिधिश्चाङ्गुरोरंतिकमेवसः तदागमनवेलायांगुरुःसा
यान्हसत्क्रियाः कृत्वाद्दूर्वामूलरसंफेनिलंसपपौमुनिः तंदृष्ट्वापरिधिर्मोहात्सुरापीत्येवनि
श्चय ननना मगुरोःपादौ नवृत्तांतमवोचयत जल्पानारीपतिप्रेक्षांवर्णप्रेक्षंगुरुःस्वकं इति
धर्मविदःप्राहुः तस्मादेनंत्यजाम्यहं प्रागाथमनिमंचैवसुरापीतिवनिंद्यत स्वदेशंप्रययौपापाग्र
हाश्रममुपेयिवान् ततप्रगाथोदृष्ट्वेदंसभांप्रतिययौमुनिः निवारयामासुदेवाःमुनेनाहसितांस
भां प्रविवेशयिः निंदितोयस्मात्सुरापीतिवशिष्यतः स्वभावाद्वास्वभावाद्वा निंदितोयाजनैर्मुनि २१
नतेषामूर्ध्वलोकास्युस्तस्माद्भूमिपुनर्विशा सशर्वेषांपुरःपित्वाद्दूर्वामूलरसंपिबन् इतितैर्वारि
तोप्यसौप्रगाथोस्ववनिर्गतः ततोप्यभिपुनःप्राप्य तपस्तत्युमथोधतः जनानाहूयदेशीयान्ब्रू
वजठरोस्म्यहं १७ नमेमधपियतुशांकं दूर्वामूलानिभोजनाः आदत्ततद्रसाहारंतद्रसाप्येय

नंव्रतं तस्माज्ज्हुद्दूर्वामूलानिमुनयेजठरायमे आपादयित्वातन्मूलरसंदास्यथप्रायहं २९ तपस्वि
नानवृद्धानांसेवांकुर्वंतियेनराः तेषांदातास्वयंविष्णुर्भुक्तिमुक्तिर्नसंशयः विश्रब्धायांचयालोका
तद्ग्रामस्थाःदयार्द्रवः तद्ग्रामस्थद्विजंकंविज्योतिषार्णवसंज्ञिकं तेनार्थकल्पयामासःप्रगा
थस्यमहात्मनः प्रगाथंतपसेप्रायात्ततोविज्योतिषार्णवः दूर्वामूलानिवाहृत्यसायाह्नेतान्युल
खले अवहत्यनपिष्ट्वातत्रसंपात्रेनिवेश्यच प्रगाथोगमनांतंवत हेल्वापप्यत्यसौरसं सवदूर्वारसः
पात्रेफेनिलाजायतेक्षणात् सायमग्निंततोहुत्वाप्रगाथोत्पिबद्रसं तंदृष्ट्वातौविनिर्वेदमा
ययौज्योतिषार्णवः इत्यायंनिंदितोस्माभिःसुरापीतिवचोबलात् परिधेस्तस्यशिष्यसाजना
स्तानितिवाब्रवीत् पश्चात्तापेनसंतप्तामिथएवंबभाषिरे मिथ्याभिसंशयास्माभिर्निंदितोयंम
हामुनि २७ धर्मार्थकामान्नश्यंतित्यविश्वासितकारिणां यलोकेवर्परेषांश्चयाहरंत्यविचारिणा
मिथ्यावद्विगुणंपापंसत्यंवेलसमभागिनः कोलोकोपरिधेस्तस्यशिष्यस्यादपवादिना परिधेः
पापिनस्तस्यवचोविश्रमणाद्वयं अभिनित्यमहात्मानंपापमोजाम्नामहे इतिनिर्वेदमाप

माघ त्राः प्रार्थयामासुरंजसा प्रगाथस्तेन मौ भद्र दृष्ट्वा मत्स्याघस्य पापिनां अस्माकं त्वयि शक्तानां द
२२ यां कुरु दयानिधे इति तेषां वचः श्रुत्वा प्रगाथो वाक्यमब्रवीत् सुखं दुःखं तथा निंदा मानो जय
जयौ भयं शोकश्च हानिश्च लाभालाभौ जनामृती पूर्वकर्मानुसारेण दैवमेव ददाति हि
यस्मिन्देशे च काले च वयसा यादृशेन च यादृग्वै कृतं कर्म तादृगेवानुभूयते अस्त्यर्थं
लोकविद्विष्टं धर्मं मया चरेन्न तु कृत्वा नरकमाप्नोति तस्मात्सर्वमेतद्वरेत् अतीव निंदि
तं कृत्वा कर्म नैव प्रदुष्यति सत्पात्रे नोपकारस्या दुष्कृहिंसायुतेन वा दधीचिर्दुर्मृतिं प्रा
प्य देवार्थसंज्ञितिं ययौ शिबिर्मांसानि भक्ष्याणि दत्त्वा कीर्तिं विसर्जिति हत्वा वृत्रं द्विजं चेन्द्रो
वृत्रहेति च विश्रुतः पित्रर्थं भार्गवो रामो हत्वा मातरमंगना अतिकीर्तिमिमा पदे रामो
राजीवलोचनः पुरा कश्चिद्द्विजवरो सत्यवादी जितेंद्रियः तीर्थयात्राप्रसंगेन विपिने यान्चर २२
कश्चित् ॥ दिगंबरो निराहारो मासं नक्तं विवर्जितः पल्वलेन गुल्मे तु निषसाद मुनीश्वरः
तदानीं लुब्धकः कश्चित्स्पृष्टतो गाद्द्विजान्वने तं गुल्ममूले लीनास्तु मुनिं पश्य लुब्धकोऽप्यमू

न निषण्णां पल्वले दृष्ट्वा व्याधो वाक्यमुवाच तं जानासि किं त्वं विप्र मे द्विजानत्रागतान्क
श्चित् वदतां नास्ति मे कृत्यं ततः सत्यपरायणः ते विप्रा गुल्ममूले तु निषण्णा इति चाब्रवीत् अ
थ तान्लुब्धको दृष्ट्वा हत्वादाय धनं ययौ सा ब्रह्महत्या विप्रेंद्र पीडयामास चांजसा देशकाला
नुगं शुद्धं कोऽद्यानं दैवचारो दिने कुर्वन्सुखमवाप्नोति सर्वसज्जनसंमतं भवद्दृष्टिविरुद्धं तु प्रीतं
दुर्वारसंमया ममायमपराधोऽधिहनकस्या पिहतांहसः नपायके शोभवतामिव तितेषां वरेंद्र
द्रो ततो भस्मीकृतां निंदां परिहृत्य महामुनिः देवेंद्रस्य सभां प्राप्तो देवाधेनाभिपूजितः परि
धिस्तस्य दोषेण मुद्गलो मन्वंतरे ध्रुव चतुर्दशस्य निर्वाच्यां यातना नो नवेतनः अरण्ये निर्जने देशे
वृत ते कंटकापादयोः छायाहीने महाघोरे सोऽभवद्ब्रह्मराक्षसः तत्राष्टानि च यतीतानि अर्बुदा
न्यत्र निर्गसमध्ये आजगाम वनं तत्र देवान्मुद्गलनामकः यज्ञार्थं पार्थराजस्य तत्र स्मिन्मार्गे ददर्श
तं आहारार्थं प्राद्रवंतं तेजसा च निवर्तितः ऊर्ध्वकेशं विरूपं च लजां जिह्वं दिगंबरं तं दृष्ट्वा
मुद्गलः प्राह कोऽसि सत्यं वदानघ इति तस्य वचः श्रुत्वा सोऽब्रवीद्राक्षसस्तथा अहं पुराऽप्रगा

माघ· थस्यासिथपरिधिर्नामकः अज्ञात्वातत्कृताहारंसुतापात्यभिनिंदितः गुरुर्मयाकृतघ्नेनप्रगाथो
२३ लोकविश्रुतः तेनकर्मविपाकेनजातोहंब्रह्मराक्षसः अत्राश्वत्थानियतीतानिनजानेनिर्जनेवने
वदमुक्तिःकथंमेस्यादनायासेनकर्मणा छायाविषायतेमह्यंजलंमेज्वलनायते कालाय
तेपादपश्चबुभुक्षामेपवनामते आहारोमकमूत्रंमेथवासःश्वासभक्षणं व्रणशोणितपूयेनत
थानानीरजामकं अतोअस्यविनाकर्तुंनशक्यास्कृतिर्मया दयाकुरुदयाहीनसाधवोहि
दयाळवः अथातिविस्मितोदृष्ट्वामुद्गलोब्रह्मराक्षसं जगादपरयावाण्यामोमेषीरितिते
सुधीः इत्युक्तोनातिदूरेतुकावेरीनामवैनदी तस्यामहंकरिष्यामिमाघमास्यरुणोदये प्रा
तस्नानंमासमेकंप्रीत्यैमाधवसंज्ञितः त्वंचागच्छमयासार्धंकुरिष्यामीवत्वत्कृते अवा २३
प्यवांकुशग्रंथौतेनसाधोनिशाचर यतःसाक्षात्त्वयाकर्तुंनशक्यामितिवाब्रवीत् इत्या
श्वास्यततस्तेनसारंकिंशपाकिंना द्विरायमौमुद्गंनीद्दत्तंकमात्कृतिषयोद्भिः कावेरीशाप
माघेसोप्रातस्नानंविधायव अविहितकुशग्रंथिःसहितःसत्यभाषणः देवर्षिपितृनुद्दिश्य
दत्तवानुदकांजलीन् मासमेकंव — कुशग्रंथिःसमन्वितः ततोमुक्तःपरिधिर

कुशग्रंथेश्चमज्जनात् किंसाक्षात्कृतमाघस्यामुक्तिरित्येवकोवदत् तस्मान्माघस्यमाहात्म्यं
कोवदेद्भुवनत्रये गुरुनिंदासमंपापनक्वापिश्रूयतेक्वचित् गुरोर्निंदाहरेर्निंदातथासद्धाक्दू
षणं देवस्वहरणंचैवब्रह्मस्वहरणंतथा तटाकसेतुछेदश्चब्रह्महत्यादिकानिषट् तस्मात्पा
पंतादृगपिमाघस्नानंव्यपोहति इतिसंबोध्यपरिधिंतेनसम्यक्प्रपूजितः पाञ्चोशनगरंप्रा
पसशिष्यैःसहमुद्गलः परिधिःपापनिर्मुक्तोययौस्वंदगिस्त्रमं तदेतत्कथितंपुनर्माघमाहात्म्य
मुत्तमं यदुक्तंहरिणापूर्वंमहालक्ष्मीपयोनिधौ मयावालोडिताःसर्वेधर्माःशास्त्रेषुवोदि
ताः नमाघसदृशोधर्मास्ति तोदृष्टःकदाचन सर्वेधर्माश्चयज्ञाश्चदानानिचव्रतानिच तुला
मारोपिताःपूर्वंमाघस्नानंतथैकतः तदासकलधर्मेभ्योमाघधर्मोधिकोभवत् बहुकर्मवि
पाकेनजाताबहुविधाअपि माघेमासिजलस्पर्शात्प्रमुच्यतेगतकिल्बिषाः यथाह्य
विंशतिपुरापिशाचावद्धरूपकाः सामिन्कुशादानपरास्त्यज्ञादिविवेमुनेः इतिश्रीवायु॥
माघमाहात्म्येब्रह्मनारदसंवादे ९ नारदउवाच सुयज्ञःकस्यशिष्योऽसौकुत्रासीन्मुनीश्वरः

माघ पिशाचानां कथं तेषां संगतिर्भावितात्मनः १ किंवा करोत्कथयस्तोपितेषां निष्कृतिकारणं
२४ शिष्याय श्रद्दधानाय श्रोतुकौतुहलाय च पुत्रायेन तद्विचकार्यं कथयोचितस्तरतावद ब
लोवाच पुरा वास्तुवमन्वंते द्वापराख्ये युगे तथा जाबालिर्नाम तत्रासीत्मुनिर्नारायणा
श्रमे सुयज्ञो नाम तस्यासीत्तनयो वेदपारगः सर्वापर्नीतो विद्यार्थी सुमनाः सप्तकार्षिकाः
शांडिल्यं गुरुमासाद्य चकाराध्ययनं ततः एवं स दशवर्षाणि गुरुशुश्रूषणे रथः समित्कुश
फलार्थं च कदाचिद्दर्वीं ययौ तत्राश्वत्थं महावृक्षं सप्तशाखासमन्वितं विजने निर्जले दे
शे ददर्शांबरस्पर्शिनं तत्र सप्त स्थिताः क्रूरा लंबकर्णा नराक्षसाः ११ हे द्रुमा भक्षयुक्ता ऊर्ध्व केशाः
१० रक्ताक्षिलेलिहाना च संरब्धा भयदा लोककंपदाः दंष्ट्राकराळदशना शुष्ककंठोष्ठतालुगाः २४
घूर्णयन्तस्तदा शाखां ऊर्ध्वकेशाः कृशोदराः तान्दृष्ट्वा भीतिसंभ्रांतः सत्वरं प्राद्रवद्भयात्
अनुजग्मुर्भयेनं तं ते च दुर्भयविक्लवं रुरुधुस्तं पुरोमागत्यप्राचीमार्गं गतो भीकः उद्वादक्षि
णाशायै तस्य प्राणपरिप्लुतः तत्रापश्यद्वटं कं चित्तशाखीन मुद्धृतं अर्थमानंततो दृष्ट्वा
वटात्तस्मादुपाययु पिशाचाः सप्त कूष्मांडाः मुनादागता सूईकाः सर्वरक्तकबंधाश्च
श्वेतान्दृष्ट्वातिविक्लवः प्रतीच्यां दिशि मापेदे तत्प्राणपरिरक्षया शाल्मलिं योजनायामं
दृष्ट्वा तामभिपद्यत तस्मादथाययुः सप्त पिशाचा डाकिनी गुप्ताः १५ जानुदेशशिराः कचि
त्तुरुदेशशिराः पराः तथैव भूतमूर्धा च कटिमूर्धा तथा पराः तथा प्रकोष्ठमूर्धा च स्तनम्
र्धा तथा पराः पार्श्वमूर्धा च सप्तैते डाकिनीयोनिमाश्रिताः १७ दृष्ट्वा तान्डुग्राकारान्
दुद्रुवे भयात् तत्राश्वयं महावृक्षं दृष्ट्वा च प्रातिपद्यत तस्मादाययतु द्वौ च कबंधाश्च
समानने आगच्छतो दंडधारो हस्तेशानी दिशं ययौ १८ देवाकदंबं तत्रापि भिन्न
आ प्रत्यपद्यत तस्माद्वृत्तयज्जग्मु गृध्रशीर्षा भयंकराः नराकारा दीर्घदेहाः शाकिनीयो
निमाश्रिताः तमर्भकं भक्षयितुं तीक्ष्णतुंडा भयंकराः तांदृष्ट्वातिविनिर्विण्णः प्रपेदे च
द्रुपाक्षितं तत्रोदुंबरमासाद्य द्वावपश्यद्भयानकौ प्रेतावाहाररहितौ निरंगौ
मांसपेशिनौ तावप्याजग्मतुर्दीनं स्पर्शात्रोगभयंकामिनौ तो दृष्ट्वातिविनिर्विण्णो दुद्रुवे

दिशोदश धावंत्येवं मुनिसुते पिशाचास्ते परस्परं अहं पुनो गमिष्यामि मामस्पृश हे सेषमामकः मम
यं मम मायं मम मायमिति वादिनः मयापुरे वदृष्टोयं मयापृष्ठः पुरा त्वयं इतितेषामभूत्क दुःकमुष्ट
कलाकलि नकेचिनस्पृशंत्येनं परस्परवधेक्षवः ततो निर्वेदमापेदे मुनिपुत्रो भयाकुलः २७ दिशो
नतो जेन लेभे वरामें पश्यामि कं वा पुरुषं दयाकुं नान्यो हि विष्णोः परमो हि दाता सुखस्य दुःखस्य विमोक्ष
णस्य तस्माद्विष्णुं शरण्यं तं भक्तवत्सलमच्युतं यस्माजगदिदं जातं रक्षितं भक्षितं यतः तेनेदमखिलं व्या
प्तं जगत्स्थावरजंगमं कर्ता कारयिता विष्णुः प्रेरकः साक्षि चेतनः शरण्यं तं महाविष्णुं प्रपद्ये दुःखमुक्तये ए
वं विचार्यमाणस्य ततोऽभूत् शरीरवाक् मुनिपुत्र नदीं गच्छ जप मंत्रं मदात्मकं तन्मंत्रतेजसा दुरात्पिशाचास्ते तु स
दारुणाः तेजसा हततेजस्का विवदंत परस्परं एतस्मिन्नंतरे त्वं वै निमज्ज्य वनदीजले उत्थाय पयसासिंचत्पि
शाचानागतानिमान् ते मुक्ता स्युन संदेहस्ततः सुखमवाप्स्यसि आगते विप्रमोक्षस्य इत्युक्त्वा विरराम सा
ततः पिशाचात्त्वं तवधिप्रोत्तासि हवीजाक्षरमंत्रयुक्तं जपं नदीमाप च कौशिकाह्वयां निमज्ज्य तस्याः पय

सा सिषेच नैवेतदस्त्राः पयसाभिषिक्ताः मुनीन्द्रपुत्रेण दयान्वितेन ते रुद्रभावाः शिरसा प्रणम्य पूर्णेन्दुसंका
शसुखं महान्तं तानागतान्स्तुत्वा निजस्वभावं नु च वेगात्कुशलं यथा महात्मा ३७ के क्र भवन्तो भवतां च कर्मदृशोदृ
शीयेन समागताव श्रुतहृत्पृथग्गोत्रमत्स्यकर्मानुगं जन्म मन चजातं इत्थमिता स्ते मुनिपुत्र मूचुः पुरा कृतं क
र्म यथानुपूर्व्यं ब्रह्मराक्षसा ऊचुः शृणु नामानि वक्ष्यामः सर्वानां पापकर्मणां इन्द्रपाणिरयं पूर्वो हाधा जिह्वस्तथापरः
अमाघोयं तृतीयस्तु चतुर्थो इति कोमतः ४० निंदकः पंचमो लेखः षष्ठो वैमलभोजनः सप्तमो देवतो नाम सर्वानां च
रितं शृणु माधवोहं पुरा कोश्यां ब्राह्मणो ग्रामयाजकः १ वेदवेदांगतत्वज्ञः सर्वधर्मपराङ्मुखः १ परेरहंकार
यित्वा श्राद्धकर्माणि शिरः प्रत्यहं तत्र भोक्तारं न गृहाकापि भुज्यते न दीतीरजले शाखायामप्सो कोम्यहं । घनस्या
र्जनवित्तेन न पुण्यार्थं कृतं मया १ लोभेन धूपदीपा वा देवायतनानि वेदितुं शैसकतो रेदके नैप्तजयित्वान्यमानसः १
वनेपाखंधयित्वा तं कल्से निक्षिप्य दांभिकः १ पुनर्यात्रां प्रवर्त्तेहं प्राह्नेतो दोदिकांक्षया १ थाम्यहं तत्र तत्रोयं नउ

कृतंमया। मातापित्रोर्हिनिप्राप्ते तथाजन्मुख्याथपापकृत॥ यामांतरं यतीत्येवमुनर्थमिवमञ्रहं॥ तथा ख्यातंमया
विनाध्यापितमयापिवा॥ ४८॥ श्राद्धदक्षिणांवापि नश्रुतातुहरेकथा॥ यामात्स्वंतुबुध्वाहंरात्रोगंछामि वै व
हिः॥ ४९॥ प्रतीक्षितमयाकाको मृताहमपकांक्षिता॥ तिळभारकुशाभारः इतिलोकावदंतिमां॥ कुशपाणिः शिखाबं
धोधोतवस्त्रः महाशुचिः॥ स्वश्वज्ञां कक्षपाणिः पावौ नैवकमंडलुः॥ वकदोषेवृथाधर्मा वादीदंभकइत्यहं॥ वंच
यित्वाजनान्सर्वान् अर्जयित्वाधनंबहु॥ नभुक्तंनवदत्तं वनसुहत्स्विताजनाः॥ पश्चादागतकाकोहि जातोब्रह्मराक्षसः॥
लक्षाणिः॥ प्रतिगृह्यदग्धोयं पाणिर्मेतेनकर्मणा॥ दग्धपाणिरितिख्यातोनाम्नाहंब्रह्मराक्षसः॥ लक्षाणि त्रिंशयती
तानिममवर्षाण्यसंततेः॥ तवाद्यदर्शनाद्विजातं दुःखविमोचनं॥ इतिसर्वंमयाख्यातंस्ववृत्तांतंजुगुप्सितं॥ दग्धजिह्वोवाच॥ अ २६
हंद्विजपुरानंदिग्रामेमुद्गलगोत्रजः॥ वेदवेदार्थतत्वज्ञः कृत्याकृत्यविवेकवान्॥ नाम्नासुकर्मनामाहं अभक्ष्यभक्षणेरतः॥ नत
मंनकृतंजप्तनवाकि विश्नुष्ठितं॥ गृहदरामिमयाधानि शिग्नुशाकाश्चमूलकं॥ धत्तांकांगि दूलिंगागानिविष्यावानि
गृंजरं मधिवानिकुरंगानिनिपिनिंबवत्स्यपिवर्द्धिता॥ उपोदकीसकौसुंभं घृतकोशातकीतथा॥ गांवरी कुंवरीचैवजु
कशाकंतथैवच॥ तंदुलीयकशाकंचवार्धिता निग्रहेमया॥ मकूहो परिवैगछन्तुंबरुर्यनिसंस्थितः॥ संयातोन्यप
तन्मयायद्दानवतवायना॥ क्षमिवारीसगंधर्वोगतागोदावरीनदीं॥ माघेस्नाता मासमेकंमतंगोक्तमतेस्थितः॥ तेन
लब्धप्रभावस्सब्रह्मलोकंययौपुनः॥ चातुर्मास्यद्वादशीषुतथापुण्यदिनेषुच॥ संक्रमेषुचसर्वेषु तथान्यदिवसेषुच॥ भक्षिता
निमयातानि पिण्याकंचैवभक्षितं॥ धात्रीतलारनालंचयुक्तमन्नंमयानिशं॥ आद्यान्नंषोडशान्नंच प्रार्थनापूर्वकंमया॥
बहुधाभुक्तमत्यंतं बिल्वमौदुंबरंतथा॥ पिशाचेभ्यः श्वनागेभ्यः शाकिन्योयन्निवेदितं॥ तथाचदेवतांभुक्तंमयाभुक्तंसह
स्रशः॥ मानुवारेयवर्णपितथाश्राद्धदिनेषुच॥ नाशोभुक्तंमयाजिह्वालालसेनदुरात्मना॥ आदेश्वगुरुभिश्चैवबहुधाबोधितो
प्यहं॥ जिह्वाचापलदोषेणनात्यजंन्नरुभक्षणं॥ दग्धजिह्वेतिनैवनाम्नाहंब्रह्मराक्षसः॥ इत्यक्त्वादग्धजिह्वस्तु शिरसा
तंप्रणम्यच॥ वाचाहितंप्रसाद्याथविरराम सराक्षसः॥ ७०॥ इतिश्रीवायुपुराणेमाघमाहात्म्ये ब्रह्मनारदसंवादे १९ श्रीः॥
अगाधउवाच॥ अहंपुराद्वाविडेषुनाम्नाशर्मोद्विजाधमाः॥ जमदग्निकुलोत्पन्नो वेदवेदांगपारगः॥ १॥ लिंगमस्मजदाधा

रीसुद्रपाषंडमार्गगः। ब्राह्मणाद्युत्तमंमन्येवर्णधर्मविवर्जितः। नीत्याःकौतुकविद्यासु नानाकौगायकःशठः। यशंकरो
भैरवाद्यःमंत्रवेदविनिंदकः। कदाचिदागतोद्वेष्टाभिक्षाकांक्षीवमद्गृहं। कौतुकंदर्शयामासयेनलोकोवशोभवेत्। भिक्षादत्ता
मयातस्मैगृहीत्वांतरधीयत। ततोमहत्वकृष्णाभिरत्राणामस्तुमयाकृतः। अस्तुवंकूटवेषंतदंडवत्संगितांभुवि। तरुद्रा
सिनसंदेहमागत्यादृष्टिपथंगतः। तस्मात्पुनरदृश्योसिकृपांगुरुकृपानिधे। नववागमृतैःसम्यक्मामुज्जीवयत
पस। निष्फलादृश्यतेकापिजानादृष्टिर्महात्मनां। तदर्थंजीवनंवेदरक्षवारक्षमांप्रभो। पीताशाविरहत्तापीज
टिलःसिद्धपादुकः। कृत्वातुपादलेपंतरिताभेरुपर्वतं। जगामतत्रसर्वाणिविशेषाणिवयानित। दर्शयामासमेवि
प्रसूर्यदेवान्वृषीनपि। हिमवंततोगताममगृहंपुनरागतः। भुक्त्वातुमद्गृहेपश्चात्स्वयंगंतुंउपक्रमात्।।२२।। पादौगृही
त्वातंपापंगृहप्रस्थातुमर्थयन्। प्रार्थितस्तुमयासोपितस्त्रोवार्षिकिमासकं। स्थित्वापाषांडमार्गेणमामबोधिपुनस्ततःगे २७
नाहंबोधितःशीघ्रंपापांडोनिरतोभुवं। मांविधायततःशिष्यंसामगात्स्वपर्यांतरं। तस्मादनुमथंमाघमासापिसमागतदा
भार्यामेस्नातुकामासीयमावत्सापुनःपुनः। वेदाभ्यासीकुलीनश्चजमदग्निकुलोद्भवः। कथंपाषांडमार्गेषुवर्त्तसे
ज्ञानदुर्बलः। मांनिषेधसिवाक्यमाम्माघस्नानविधोरता। इतिब्रुवाणांतांभार्यांदंडेनाहन्यवर्त्तयं। साहृष्टवानत्यजे

स्नानंबाध्याकुलेक्षणा। नकृतंतुमयास्नानंदूषितंतुपुनःपुनः। तेनदोषेणवाल्पायुरस्मात्पापान्मृतोस्म्यहं। जातोहंगु
पानाम्नितवपिप्पलेब्रह्मराक्षसः। अमोघेनैवसुक्तेमङ्गुतिकोवाक्यमब्रवीत्। अहंकाश्मीरदेशीयोब्राह्मणोवेदपारगः।
धनीशोबलवाद्धंतानाम्नावाष्कलसंज्ञकः। मृतोपितारिमेवासीत्कालेषोडशवार्षिकः। पितुःसकाशादधीतंवेदवेदांगपंचकं।
विस्मृतंतुमयासर्वंतपुनस्तद्विमर्शिनं। शनैस्तुसततंपश्चाद्दासीसंगरतोस्म्यहं। त्यक्त्वागुणवतीभार्याकोपक्षात्मजामया।
कर्मणानुष्ठितंकिंचित्लज्जाद्युपहस्कृतंमया। भार्यात्वेकस्थितादासीपरित्यज्यकुलांगना। दासीपुत्राश्चमेपुत्राश्चत्वारश्चममानुगाः।
एवंकालोमयानीतोसर्वथैवदुरात्मना। ततोमृतिमापाद्यहंसर्वधर्मबहिष्कृतः। कर्मणातेनजातोहंइतिकोब्रह्मराक्षसः। इत्युक्
त्वाविरराम।तन्निद्दकोवाक्यमब्रवीत्। शृणुविप्रप्रवक्ष्यामिममवृत्तांतमंजसा। पुराहंमागधेदेशेनाम्नेपत्तनजनाह्वये। ब्राह्मणः
कश्यपोनामकेच्ययगोत्रसमुद्भवः। शंकुकर्णस्यशिष्योहंतत्राधीतासमस्तशः। वेदाःषडंगाःस्मृतयःपुराणानीतिहासकं। आन्वीक्षि
कीतथाविद्यांमिमांसाद्वयमेवच। गीतापाठःयकश्चकलाःसर्वानाधीतंविद्यतेमया। द्वापरस्ययुगस्यांतेराज्ञोज्योतिष्मतीशिशोः
धर्माधिकारमापन्नःपौरोहित्येनयोजितः। सोपामुद्राप्रसादेनजपशीलोनिराकुलः ३० राजद्वारिमयासर्वेविद्वांसोनिर्जिताः
क्षणात्। अविद्वानयमुक्तिस्त्वाप्रत्यवादीसुधीरपि। नदापितंवकस्यापिक्कापिपुण्यादिनेष्वपि। मदीयाःपोषिताःसर्वेतेनराज्ञा

माघ·
२८

महात्मना। धनं गृहीत्वा केनापि अधर्मे धर्म इत्यपि। साधयित्वा कि विद्रुमेण धर्म इति वादकः। ४३॥ आचाराद्व्यवहाराद्वा मया
सर्वे विनिंदिताः। न कोपि सद्गुणो लोके न कृतो न च वर्णितः। इत्यहंकारमूढेन महातापि विनिंदिताः। कदा विद्रुरुपुत्रोपि यज्ञार्थं
राजमंदिरं। आगतो मम संरक्षन समयापि निराकृतः। इच्छितो बहु विद्यानां प्रसंगेन दुरात्मना। सत्क्लिष्टमगमेऽहं मया विप्रनी।
कृतः। ततो मृनिर्गतः शापी कमंडलुनेन दुःखधीः॥ ४४॥ नाम्ना वनिंदकानाम जातोहं ब्रह्मराक्षसः। तस्य वाक्यविरामांते पृष्ठ
वाक्यमथाब्रवीत्। देवयाजी जिनाम्नाहं वंगदेशे धनाधिपः। अगस्त्यगोत्रे वासन्नो ग्रामे मंडलसंज्ञके। ४५॥ दृष्टिहीना म
हात्मानो जठरापित मीरो मम। नार्चितौ पितरौ तौ च कलत्राधीन चेतसा। कृतं नैरीयं ततस्ताभ्यां गृहमन्नाभिमार्गिकाः। अयं मो
वामरिष्यामः स्वादु किं विलर्दीयतां। आवयोरिदमित्यन्नं प्रियमित्यकदिने न च। न दत्तं च मया किंचिद्विज्ञप्तितो च पुनः पुनः। आदि
त्यनागते विप्रे वान्नमन्यत्प्रदीयते। मयानुभुंजते मृष्टं नार्चिता भिक्षुकामया। तेन कर्मविपाकेन महास्तु निपुंगव। नाम्नापि कि
मेपानापि जाहं ते तीमभोजनं। न जमीजन कर्यानि देवतो वाक्यमब्रवीत्। शृणु ब्रह्मन्प्रवक्ष्यामि निदानं मम जन्मनः। पुराहं
गणकश्चास्मि कार्यां काश्यपगोत्रजः। नाम्ना चद्रुतइत्यासं वेदवेदांगपारगः। राज्ञः कृताधिकारस्तु नतो देवालये मया। हृतं द्र २८
वस्य सर्वं तु धान्यं तैलं घृतं मया। पिष्टं शाकं गुडं चैव तंडुलान् मसिं तदा। कुष्ठाधारं तु कालेषु जीविवासुमयाहतं। गृहीतम
त्युद्धृत्य अतिकम्येवं चेतनं। ४८॥ राजद्वारि प्रवेक्ष्याणां देवस्वं दीयते मया। अपि सर्वम पात्रं च धर्मार्थं नोपयातितं ४९॥

यर्यं कृतं तु देवस्वं अपात्रकीर्तिमिच्छता। नाक्राक्रे स्वयं कर्तुं ययो बहिरेव तु। ५०॥ न शिष्याः पूजिताः क्वापि पूजिताश्च नटाद
यः। पश्चात्तापानचवासीत्तेनापाव धनेमम। देवद्रव्यं वेदविक्रेतासह्यानिगीतासक्तो वेदविपारतश्च। भोगेलोलोनिंदयाकर्षयाप्त
स्थितिर्जीतोपापानां मे निरंतरं। तथा तं परमीश्वरस्य महतां संध्यापिनानुष्ठिता संतः क्वापि न सेविता महदपि स्थानं नयातं मया। नोद्दे
परिक्षुपूजितमपि मरवेः धर्मापि नापा। जितानुध्या वासनिबंधमानन करी विद्यामया साधिता। तेन चादेवतो नाम जातोहं ब्रह्म
राक्षसः। खिन्नदेशमतानां वसंगानिर्निदाम्यहं। पुरा समापि च वयं निषाधाधिपतेः सुताः॥ ५५ कृष्णाकुवीरिबाकुश्च दीर्घबाहु
विरोचनः। दीर्घकायो दीर्घजंघो दीर्घोष्ठ इति सप्तते॥ ५६ वनेचरा श्चौर्यकर्मनिरताः पापचारिणः। अस्मिन्वने वसंतः सन्धनुर्बी
णाड्वांतकाः। ५७ एतदश्वत्थमूले तु कदाचिद्वैरयपुत्रकाः। मारिता धनिनो स्माभिः युगपत्सप्तते तदा। ५८ ततश्च किं
यता काले स्वामिश्च चमनुत्तमं। प्रयातं मातुकाङ्क्षैरस्माभिः शुभकर्मणा। ५९ कार्तिक्यां कृत्तिकायोगतदासीत्पुण्यवर्धनं।
तस्मात्तेतिकृतं स्वामिदर्शनं मातुकाङ्क्षया। ६० तेनास्माभिस्तु पुण्येन जातं विप्रकुलेष्वपि। पूर्वकर्मानुरोधेन अस्माभिः सुकृ
तं कृतं। ६१ तद्देशनाद्दशेकाले तत्स्मिन्नस्तिपिप्पलद्रुमे। तीर्थयात्राप्रसंगेन गामि। क्षिताना च कर्मणाः। वयं तु भूतिमापन्नाव
सामोत्तनतेषु न। पूर्वकर्मानुरोधेन सुहृदश्च परस्परं। ६३ स्वामिदर्शनपुण्यं च कार्तिकं तव दर्शने। जातिस्मरत्वं चोदानी।

जायते पूर्वजन्मनि । अयनोभगवांस्तुष्टो गतिरधमविचक्षणे । न कापि स्वधयायां त्रिमहतां दर्शनं शुभं । ५४ इत्येतत्सर्व
२९ माख्यातं कर्मवै पापकारिणां । अस्माकं मुनिशार्दूल स्तनः कनुणावकाव् ५५ इत्युक्त्वा ते स्तुप्रणेमुश्च सर्वे प्रेषयांज
क्रयो बभूवन् ५६ इति श्रीवायुपुराणे माघमाहात्म्ये ब्रह्मनारदसंवादे २९ । कूष्मांडा ऊचुः । शृणु नाम मानिसा
र्थानिनः कर्मा विगुरूणाव । कारणानि च दुर्योनि वेदनापापकारिणां ॥ १ ॥ उच्छिष्टभोजनस्त्वाद्यो द्वितीयः पद्मसंज्ञ
कः । तृतीयो निरसो नाम चतुर्थो हीनसंज्ञकः २ पंचमो निष्ठुरो नाम षष्ठश्चापि निराश्रयः । शास्त्रोद्गर्जः सप्तमस्तु कर्मा
पयथ्यनिशामय ३ उच्छिष्टभोजनस्त्वासं । ब्राह्मणोहं पुरा वामन्स्वेच्छायागरहा वृये । वीतिहोत्रस्य तनयः कलिंगश्रति ना
मतः । चामुंड्यास्वलाभक्तो वरकर्मबहिष्कृतः । पिशाचयक्षनागानां गरीयान्पूजकेषु च ५ पिशाचयक्षनागानां नैव
द्यं तकवानहं । हरेर्निवेदितं क्वापि प्राक्षितं न मया द्विज ६ पिशाचादिश्वरूपाणां हि निजानां मुनीश्वर । निंदितानां च
दासोहं तत्र उच्छिष्टभोजनः ७ तेन कर्मविपाकेन जातोस्मि कटपास्यो । कूष्मांडाख्यगणो विप्रशिरोहीनेभुजासके ८ नि २९
शाम्योच्छिष्टवाक्यं तु सपद्मो वाक्यमब्रवीत् । पुराभिमरथीतिनिष्ठ त्रैनीक्वाक्रयशुभ ९ जैमिने गोत्रजस्त्वाहं नाम्ना
जैत्रो महामनाः । निशंकारथस्य तनयो वेदवेदार्थकोविदः ॥ १० ॥ पाखंडिनां च संसर्गात्सच्छिनात्सद्गुरागमः । या

स्या श्रुतं मया तेन च कुशोथ निरंकुशः ११ करोमि भैरवीं चक्रं कारयामि परोपरि । यस्मिन्न विशति प्रेषु सा जात्यं प्रति
पद्यते १२ अष्टादशानां वर्णानां यावद्ब्रह्मसमापन । योनेविनियमो यत्र न फलं पापकर्मणः १३ चांडालो ब्राह्मणीग
च्छेत्तच्चपरीमपि च द्विजः । स्त्रीपुंसत्वं वदत्येषा जातिः इतरा नानि कल्पिताः १४ इमप्तोगाश्च बुद्धेस्युः भ्रांत्याना मनि
वेमतिः । कर्मणा जायते जंतुन परोस्तीह कर्मणः १५ अप्रधानानु प्राधान्यं कर्तृ कर्म निगद्यते । चराचरं हस्य मा
नं जगद्भूदं निरीश्वरं ॥ १६ ॥ वैराग्यात्सरमाथस्यात्मविद्विछेदसंज्ञकः । आत्मनो जायते मोक्षो विकल्पे यत्र नश्यति
१७ इत्यादि तथ्यमित्येव ज्ञानं च बाधितं मया । कुनकैर्वहविधाश्रमरथं धर्मा अपि दूषिताः १८ मरानामे नैत
त्तेत्रं नीका मित्यभिधीयते । तेन स्मृतिमयायन्नो नरकान्प्रतिपद्यते १९ तेनाम द्रूपा जातोहं कर्मणा कटपास्य ॥ पि
शाचो मद्मसंज्ञोहं कूष्मांडानां गणाग्रणी २० इत्य मद्मवचः श्रुत्वा वहास्तनीरसः । क्षीयानन्त्रमुखो दीक्षया ग
द्गद्भाषणः २१ पुरा यवनदेशे तु मालती नाम वै पुरी । तस्यां सुधर्म इत्याख्यः कावेर्यो ब्राह्मणोत्तमः २२ तस्याहमभ
वन्पुत्रो नाम्ना तिम्मफ नित्स्तथा । गते पितरि स्वर्गं तु रसविक्रयिकोभवं २३ अजादिगोमहिष्यश्च मया संपादिता द्विज ।
तेषां दधि घृतं क्षीरं विक्रितं त्वरितो मया २४ घृतेन पयसा दध्नाम्नापितो नैव केशवः नदीप योज्वलितः क्वापि हर

माघ: पापमात्मन ३५ नवनीतं दधिक्षीरं शिशूनां नोपपायितं । बहुविंशप्रस्थमितं घृतं मे जायते न्वहं ३६ रसानां वपयसां नैव प्रमाणं
नैव विद्यते । विनाशिश्नं गृहे कश्चित्का पिनास्वादितो रसः ३७ यथा दग्धं घृतं तथा अस्माउंनी क्रियतं मया । अजा गो महिषीणां त
३० क्रियते क्रयविक्रयः ३८ क्रयविक्रयद्रव्याणां गणना नैव विद्यते । एवं काले मयानीतो तथा तो हरिरीश्वरः ३९ कर्मणा तेन
जातो हं नाम्ना निरसमंडुकः । तस्मिं स्थितो नीरसं तु ही नोद्विग्नमवादयत ३० पुरा पुष्कलदेशेषु ग्रामे पुण्यपथिधि द्विज । जो
तो हं वकुथे त्पुत्रो नाम्ना विश्रामसंज्ञकः । वत्सायनकुलोत्पन्नो ग्रामपण्यखिलसंश्रयः । पौरोहित्येन युक्तश्च तथैव याज्यया
जकः ३२ विप्रेषु क्षत्रेषु तथ वैश्येषु शूद्रेषु गोपेषु तथा विकेषु । कुलालेषु हेमधुवकाराकेषु सराषजी । विष्वथपुल्कसेषु ३३
ग्रामेषु वेषु रजकेषु यवनाभिनेषु तथैवम्लेच्छेषु नष्टेनिरामीत । माजी विवाह । दिषु यज्ञकर्मेषु द्रव्यकं देहिकिकं मजातं ३४ तथ
वसंक्रांतिशशियहादिहोमो हितेषानमया विधीयते शांतिश्च पुष्टिश्च प्रमवतिस्म चिंता कुली वृद्धिरहानिशं तत् ३५ श्राद्धेषु दशेषु ३०
वजन्मवारेषु ग्रहणादिषु तेषुप्रतिग्रहः । तथैवाक्रांति वितर्णि गोदानानि सर्वनकत्राः ३६ प्रतिग्रहस्य प्रतिग्रहस्य करवमासनिरा
कुलः । एकादिष्टं तथा श्राद्धं भोजनं तु मया कृतं ३७ शूद्रादिजातिरुक्षाणां ग्रहाणां वैवनिंतया । प्रत्यहं च स्थितो सायंसायाह्ने
नृपिमुज्यत ३८ राजा ग्रहाणां सर्वेषां बलाबलविर्जितं । क्रियामात्र तया संध्या सायं प्रातर्मया कृता मया ३९ तेन क
र्मविपाकेन हीनकुभांडयोनिजः । जातो हं मुनिशार्दूल वनेऽस्मिन्नत्पादप ४० इत्याकर्ण्य दिनं ही नानिहुरो वाक्यमब्रवीत ।

पुराहं च पको विप्रः कौपीतक कुलोद्भवः ४१ सुभगस्य तथा पुत्रो धनाढ्यो वेदपारगः । शुद्ध गोदावरी संगे जातो निद्रसाबणः ४२
वैश्यवृत्तौ प्रवृत्तो हं सर्वातीव कोपनः । अर्थातुरः शठः क्रूरो कृत्याकृत्येषु मूढधीः ४३ कदाचित्गुरवे दत्तं तथ पापबुध्या मि
कांक्षया तद्गृहीत्वा गुरुः प्रायात आनंदो नाम वै द्विजः । प्रयागं भार्यया साकं पुत्रं तत्रैनिधाय च प्रयागमुपगम्याथ गत्वा पतितेप्यनि द्विः
पंचत्वमक्षिपद्यथ मासमात्रे मुपेयिवान । भार्या च बंधुभिः साकं पुत्रांतिकमुपाययो । तस्य सुत्वा तथा पत्नी तत्पुत्र ज गृहे गृधीः पिता ते
स्वर्गतः पापी स च कुत्रास्ति तं निष्कृतिः सर्वं सत्यं कदेहि मा विलंबितुमर्हसि । क्षणेन स्थीयते पुत्र नो गृहीत्वा च गम्यते: इत्युक्ते न तु शिष्ये
ण गुरुपुत्रस्तु मेवदन । कृत्वौर्ध्वदेहिकं कर्म यद्यन्न त्रदीयते भ्रमता च म्महापत्नो त्वां द्रष्टा कलुषांधवाः इत्युक्ते तु पुनश्चोक्तं मया
पापेन तेन सा । त्वमर्भको नार्जयितुं समर्थो नि वा गृहे नास्ति पितुर्महद्धनं । न विश्वसत्वां च फलं युत्र च वानता च त्वया देयमनर्थमस्तु ।
इत्यूरिवां संकल्पणं महात्म्या प्रस्कंक वाम त्वस्या किमासीत । अहं च भार्या मम नैव माता त्वदीय नामित्यवसाम गेहे । इत्युक्ते मुनिपुत्रेण
अहं वाक्यमुदाहरं स्वं मत्तार्थो मुखं निधवरं कापि न मदणाः अनिरहेति मद्दास्य मातं पातु विधीयतां तदेतद्वचनं श्रुत्वा विस्मितो गु
रुपुत्रकः मातेषा नाव योस्ताति शिष्यं पुत्रेण पश्यति किं न जानासि तन्मूढ भवत्येषा गृहे तव भार्या मे छिद्यतां तावत्त्वयावन्मरण
निष्कृतिः इत्युक्ते मुनिना तेन यथा तिमयोदितं मोन पित्वा तु जननि जनकस्य च कारसः मत्कार्यात्स महात्मा सो सकलं
पारलौकिकं तेन कर्मविपाकेन कुभांडो निष्ठुरो भवं एवं निष्ठुरवाक्यानि श्रुत्वा वा हरिराश्रयः । सुमित्रस्यात्मजः पूर्वनाम्नागो

मा॰मा॰ पीप्पसंज्ञकः। गार्ग्यगोत्रसमुत्पन्नापुरानागाकृयाहिज। पित्रा मया न संप्रश्नं ह्यपायर्वे धुर्दुधार्यतेन। २ धनंपश्चाद्धिनेदत्तं च
३२ स्त्रीनर्पितुर्मम। ततस्तु धनलोभेन मदत्ता धृष्टधीरहं। निष्कामितो न पितरा बांधवाश्च न दायया। नाहदृष्टाः प्रजिताः क्वापि
नासिसा अजिनः पर। पितरात्तु मया त्यक्ता मृतं स्वर्गे पुरं यया। तेनु मात्रेण मकलं कृतं बंगार्त्मा किकिं। न कृतापि तत्र यज्ञास्थ नाधि
गत्तं हे मनर। तेन कर्मविपाकेन कूष्मांडस्तनुराशनः। विप्रा श्रियादितं श्रुत्वा गाम्याद्धनं समब्रवीत्। पुरा हंतादृदृष्टस्तु शतुम्नाम
कुक्कुटसंज्ञान ६४ सुरवद्ध इति नाम्नाहं सुष्ठायस्य मुनामहान्। अधित्यवेदा न्सर्वांश्च मतिहासपुराणकान। धर्मस्य वक्ता
वक्तासंपूर्णः नानुष्ठाकरा वन्। तेन कर्मविपाकेन आस्याद्वत्यः भवन्मुन। एतेषाम एव मस्थानां जातां दैवाच्च संगतिः स्वदेश्मि
न्निपतनयोर्मृतामन्न स्वगजाहय। वद कूश्मांड नामानामसेव निधनं गताः। यद्विजेन परगाश्च हताः गाः कृतानन। तत्पापानुय
गिनस्तेपाम भवतश्च पापायः। सीताश्चरवटस्थ भिन्न निधययाध्यान कर्मयो। अज्ञानलिंगा अभितालीनास्ते दुकुचु ३२
दुन। ताडयामासतान विप्रावशत्वः सन्मार्गवर्तिनः शस्त्र पुत्त महात्मानो दुर्विनाशगतन्परान्। मतन्वान्सवतान्स्य यात्र
मृतिर्मेन्नमतगजान। युगपन्म न्नमान्नगादन्मता सर्ववटनयं। इत्यनल्कथितं सर्वं अस्मानुद्धर पंडित। दयालुर्नाममहतोनव
याहि सर्मीसत ७३ इतिश्री वायुपुराणे माघमाहात्म्ये ब्रह्मनारदसंवादे ७८ डाकिनीगणाउचुः एतातमपि नास्मा
कं शृणु विप्र समासतः। डाकिनी त्वमवाक्षानां शाल्मलीतन्वमीसुपा।। १. जातु शिरा उवाच। ब्राह्मणो हं पुरा नाम्नरश
कौंडिण्यगोत्रजः। मवलोसनयानाम्ना वर्णिषामितिविश्रुतः। दरिद्रपूर्वैभिः कर्मैः परितोसगमंवली।। कुटुंबमरणा